

VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

Evanželinos Proninos

V kurso, taikomosios jurisprudencijos šakos

studentės

MAGISTRO DARBAS

**Skundų dėl ikiteisminio tyrimo metu priimtų ikiteisminio tyrimo
pareigūnų, prokurorų nutarimų nagrinėjimas**

**Examination of Appeals against the Decisions of Pre-Trial
Investigation Officers and Public Prosecutors**

Vilnius

2009

Turinys

IŽANGA	3
1. SKUNDO SĄVOKA IR ESMĖ	7
2. APSKUNDIMO OBJEKTAI.....	9
2.1. IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNO PROCESO VEIKSMAI IR NUTARIMAI	9
2.2. PROKURORO PROCESO VEIKSMAI IR NUTARIMAI	12
2.3. IKITEISMINIO TYRIMO TEISĖJO PROCESO VEIKSMAI IR NUTARTYS	16
3. APSKUNDIMO SUBJEKTAI.....	19
3.1. PROCESO DALYVIAI.....	20
3.2. ASMENYS, KURIEMS PRITAIKYTOS PROCESINĖS PRIEVARTOS PRIEMONĖS	27
3.3. KITI ASMENYS.....	30
4. SKUNDŲ PADAVIMO TVARKA IR JŲ NAGRINĖJIMAS	311
4.1. SKUNDŲ NAGRINĖJIMO SUBJEKTAI.....	311
4.2. APSKUNDIMO TERMINAI IR JŲ SKAIČIAVIMAS	33
4.3. SKUNDAI DĖL IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNŲ PROCESO VEIKSMŲ IR NUTARIMŲ	40
4.4. SKUNDAI DĖL PROKURORO PROCESO VEIKSMŲ IR NUTARIMŲ	41
4.5. SKUNDAI DĖL IKITEISMINIO TYRIMO TEISĖJO PROCESO VEIKSMŲ IR NUTARČIŲ	466
IŠVADOS	55
SANTRAUKA.....	577
SUMMARY.....	588
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59

Ižanga

Kiekviena nusikalstama veika visuomet sukuria prielaidas pradėti tyrimą, įrodinėti veiką. Be pradinio tyrimo, kaip tam tikro parengiamojo etapo, dažniausiai neįmanoma asmenų patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Todėl būtent ikiteisminio tyrimo rezultatai turi lemiamą reikšmę galutiniams teisiniams sprendimams, nes būtent nuo tyrimo greitumo, kokybiškumo, teisėtumo priklauso, kokiais įrodymais remsis teisminės institucijos ir apskritai proceso dalyviai.

Ikiteisminis tyrimas turi būti pradedamas esant nors minimaliam pagrindui manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika. Žinoma, tokio minimalaus pagrindo nepakanka griežtų procesinių prievartos priemonių taikymui pagrįsti, tačiau atlikti žmogaus teisių nevaržančius proceso veiksmus ikiteisminio tyrimo pradžioje turint tik nepatikrintą informaciją apie galimai buvusią nusikalstamą veiką, nėra jokių kliūčių. Visai kas kita, kai atliekant ikiteisminį tyrimą yra varžomos ar kitaip pažeidžiamos žmogaus teisės. Lietuvos Respublikos Konstitucija savo piliečiams laiduoja teisę kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą bei apskųsti jų sprendimus. Taigi, jei valstybė, jos valdžios institucijos, pareigūnai ar su jų žinia ar jų pavedimu veikiantys asmenys viršija savo kompetenciją veikdami ar priimdami neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus ar pažeidžia pareigą susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų ar sprendimų priėmimo, kiekviena apsigynimo teisė suteikia žmogui galimybę reikalauti pašalinti padarytą tos teisės pažeidimą ir atlyginti žalą.

Darbo objektas

Magistro darbo objektas apima baudžiamojo proceso ikiteisminio tyrimo etapą, kuriame pateikiami ir nagrinėjami skundai dėl ikiteisminio tyrimo metu priimtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų nutarimų bei proceso veiksmų. Pažymėtina, kad darbe analizuojamas ir ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinis statusas nagrinėjant skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų proceso veiksmų bei nutarimų bei paties ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ir priimtų nutarčių apskundimas.

Darbo naujumas ir aktualumas

2007 m. birželio mėn. 28d. buvo priimtas įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 62, 63, 64, 65 bei kitų straipsnių pakeitimo bei papildymo.¹ Priėmus šį įstatymą iš esmės pasikeitė ir visas baudžiamojo proceso kodekso penktasis skirsnis - apskundimas ikiteisminio tyrimo metu. Įvedus naująją tvarką iki tol galiojusi apskundimo ikiteisminio tyrimo metu sistema tapo negaliojanti, todėl yra svarbu išsiaiškinti ir išanalizuoti naujas, dabar galiojančias nuostatas. Dėl temos aktualumo svarbu paminėti, kad Apygardos teismai yra paskutinė instancija, nagrinėjanti skundus dėl prokurorų bei ikiteisminio tyrimo teisėjų proceso veiksmų bei priimtų sprendimų. Tuo tarpu teismo proceso metu, kuomet paskutinė kasacinio apskundimo instancija yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir visos jo priimtose nutartys yra publikuojamos ir prieinamos. Apygardos teismuose tokia sistema dar nėra įdiegta, todėl nelabai yra galimybių formuoti vieningą praktiką bylose dėl apskundimo ikiteisminio tyrimo metu.

Darbo tikslas

Šio magistro darbo tikslas - atskleisti ir išanalizuoti apskundimo ikiteisminio tyrimo metu institutą, aprašant Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme nustatytą apskundimo ikiteisminio tyrimo metu tvarką aptariant visus su tuo susijusius aspektus, t.y. atskleidžiant pačią skundo sąvoką bei sampratą, nurodant galimus apskundimo objektus, išskiriant subjektus, galinčius paduoti skundus bei juos nagrinėjančius, analizuojant pačią skundų padavimo bei nagrinėjimo tvarką, įskaitant ir terminus.

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41⁽¹⁾, 77⁽²⁾, 80⁽¹⁾, 374⁽¹⁾, 374⁽²⁾, 412⁽¹⁾ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1236

Darbo uždaviniai

Rašant magistro darbą tema „Skundų dėl ikiteisminio tyrimo metu priimtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų nutarimų nagrinėjimas“ iškeliami šie uždaviniai:

- Aptarti ir išanalizuoti asmens teisės skūstis bei pačią skundo sąvoką bei sampratą baudžiamajame procese;
- Nurodyti bei aprašyti galimus skundų objektus ikiteisminiame tyrime, atskleidžiant ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro bei ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamus veiksmus bei priimamus sprendimus;
- Atskleisti subjektus, turinčius teisę paduoti skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro bei ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų bei priimtų sprendimų;
- Išanalizuoti subjektus, kompetetingus nagrinėti aukščiau minėtus skundus;
- Išsamiai ir detalai atskleisti skundų ikiteisminio tyrimo metu padavimo tvarką bei jų nagrinėjimą, galimus skundų padavimo bei nagrinėjimo terminus;
- Pateikti Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo bei Vilniaus Apygardos teismo atrinktą praktinę medžiagą, susijusią su apskundimu ikiteisminio tyrimo metu.

Darbo metodai

Tiriant apskundimo ikiteisminio tyrimo metu institutą, buvo taikomi formalus loginis, sisteminis, lyginamasis, teorinis bei istorinis metodai.

Naudojami literatūros šaltiniai

Rašant magistro darbą remiamasi Baudžiamojo proceso kodekso nuostatomis, taip pat į atsižvelgoama į autorių grupės išleistą *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentarą*. Aktualu peržvelgti ir R. Merkevičiaus *Baudžiamasis procesas: įtariamąjo samprata*. Pažymėtini ir kita norminė ir specialioji literatūra bei mokslo darbų rinkiniai. Naudojami tik keli užsienio literatūros šaltiniai, kadangi šiame magistro darbe yra analizuojama ir tiriama šiandieninė Lietuvoje naujai besiklostanti aspkundimo ikiteisminio tyrimo metu tvarka, o tai yra pakankamai specifinė sritis, todėl bendroji užsienio literatūra nepatenka į analizuojamo objekto rėmus.

1. Skundo sąvoka ir esmė

Teisė skųstis - tai asmens konstitucinė teisė. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucijos) 33 straipsnio 2 dalimi piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą bei apskųsti jų sprendimus.² Baudžiamasis procesas – tai taip pat valstybės įstaigų ir pareigūnų veikla tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Taigi, asmens teisė apskųsti ikiteisminio tyrimo subjektų veiksmus ir sprendimus yra garantuojama Konstitucijos. Ši garantija yra būtina proceso teisėtumo, teisingumo, sąžiningumo ir kitiems proceso principams užtikrinti.

Be to, vienas iš baudžiamojo proceso tikslų yra ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves (baudžiamojo proceso kodekso 1 str, toliau BPK). Tikslui įgyvendinti būtina sąlyga yra visų pirma pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms bei jų užtikrinimas.³

Baudžiamasis procesas yra veikla, kurios metu visiems subjektams sudaromos sąlygos naudotis įstatymo numatytomis teisėmis. Subjektai baudžiamajame procese yra labai plati sąvoka, apimanti tiek valstybės institucijas ir pareigūnus, tiek ir asmenis, dalyvaujančius procese, tai yra proceso dalyvius ir kitus dalyvaujančius asmenis. Šiame darbe apskundimo subjektais yra būtent proceso dalyviai (proceso dalyviai tai yra asmenys, turintys interesą procese ir siekiantys jame tam tikro rezultato. Tai įtariamasis, nukentėjęs, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, įtariamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovai bei gynėjas. Visiems išvardintiems proceso dalyviams bei prokurorui BPK įtvirtina teisę skųsti ikiteisminio tyrimo subjektų veiksmus), o apskundimo objektai – yra valstybės institucijų ir pareigūnų veiksmai bei priimti sprendimai ikiteisminio tyrimo metu.

Kalbant apie apskundimą ir skundų nagrinėjimą, aptartina paties skundo sampratą. Skundu turėtų būti suprantamas bet koks proceso dalyvio pareiškimas,

²Lietuvos Respublikos Konstitucija// *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014

³Baudžiamojo proceso kodeksas. 2002, Nr.IX-785// *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341

kuriuo išreiškiamas nepasitenkinimas ar reikalavimas. Tiek BPK 62 str., tiek BPK 63 str. 2 dalyse įtvirtinta nuostata, kad skundai gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai. Dėl žodinių skundų ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras surašo protokolą. Jį pasirašo pareiškėjas ir skundą priėmęs ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras. Aktualu paminėti ir skundo sampratą, pateikiamą žodyne, taigi, skundas (baudžiamajame procese)- tai kreipimasis į kompetetingą nagrinėti klausimą pareigūną, įstaigą ar instituciją siekiant, kad anksčiau nagrinėjęs tą klausimą žemesnėje institucijoje ar pagal pavaldumą žemesniam pareigūnui priimtas sprendimas būtų panaikintas ar pakeistas. Skundas taip pat gali būti paduodamas dėl neveikimo, pvz., atsisakymo priimti sprendimą ar atlikti tam tikrą procesinį veiksmą.⁴

Todėl galima daryti išvadą, kad skundas - tai proceso dalyvio pasirašytas procesinis aktas, kuriame išreikštas proceso dalyvio nepasitenkinimas arba reikalavimas dėl valstybės įstaigų ar jų pareigūnų veiksmų ar priimtų sprendimų.

Apskundimo teisė suteikia proceso dalyviui galimybę realizuoti jam įstatymų leidėjo suteiktas procesines teises, ginti savo pažeistus interesus ir reikalauti jų užtikrinimo.

Taigi teisė skųsti proceso veiksmus ar sprendimus ikiteisminio tyrimo stadijoje yra garantuojama ir sudaromos sąlygos ja naudotis tik proceso dalyviams. Neretai įstatymo leidėjas tam tikrose BPK normose reglamentuoja, koks proceso dalyvis turi teisę paduoti skundą vienu ar kitu atveju.

Prieš tai galiojęs BPK tokią teisę taip pat numatė ir kitiems dalyvaujantiems asmenims, tai yra liudytojui, laiduotojui, kviestiniui, ekspertui, specialistui, vertėjui ir kitiems asmenims.⁵ Toks reglamentavimas neturėjo pagrindo, nes visi išvardinti asmenys procese atlieka tik pagalbinę funkciją, jie nėra suinteresuoti jokia proceso baigtimi. Proceso veiksmai ar sprendimai dažniausiai neturi įtakos jų teisėms ir teisėtiems interesams.

Pačių proceso dalyvių statusas, jų teisių ir pareigų apimtis nėra vienoda viso proceso metu, tai yra ir ikiteisminio tyrimo stadijoje. Visų jų teises ir pareigas

⁴ J.Prapestis *Namų advokatas*, TIC, Vilnius, 2002m.

⁵ P. Danisevičius, M.Kazlauskas, E.Palskys. *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. 1978, Vilnius, „Mintis“.

reglamentuoja atskiri BPK straipsniai – 21, 28, 48, 54, 56 ir kiti. Tarp išvardintų teisių visur yra teisė apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus.

Teisėjo, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno pareiga yra išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti (BPK 45 str.). Pareigos esmę sudaro procesinių teisių proceso dalyviams išaiškinimas ir užtikrinimas galimybės jomis pasinaudoti. Todėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatyta teisė proceso dalyviams apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro veiksmus. Ši teisė proceso dalyviams suteikiama siekiant apsaugoti proceso dalyvius nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų piktnaudžiavimų ar nekompetentingumo. Tokia proceso dalyvių teisė yra suteikiama tiek atsisakius pradėti ikiteisminį tyrimą, tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir nutraukus ikiteisminį tyrimą.

2. Apskundimo objektai

2.1. Ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmai ir nutarimai

Paprastai ikiteisminio tyrimo stadijoje veikia keletas subjektų, tokių kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras bei ikiteisminio tyrimo teisėjas, tačiau jų statusas nėra vienodas. Ikiteisminio tyrimo funkciją atlikti yra pavedama ikiteisminio tyrimo pareigūnui, tuo tarpu prokurorui yra priskiriamos ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijos. Prokurorai privalo ne tik tikrinti, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai atlieka savo procesines pareigas, bet ir patys aktyviai dalyvauti atliekant ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminio tyrimo teisėjas savo iniciatyva jokių veiksmų neatlieka ir į procesą įtraukiamas nusprendus prokurorui ar pagal proceso dalyvio skundą.

Taigi, ikiteisminį tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai (BPK 164 str. 1 d.). Ikiteisminio tyrimo pareigūnai yra asmenys, dirbantys ikiteisminio tyrimo

įstaigose, kurių sarašą pateikia BPK 165 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad pagrindinė ikiteisminio tyrimo įstaiga yra policija. Ikiteisminio tyrimo įstaigomis taip pat yra Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Karo policija, Valstybės saugumo departamentas, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Lietuvos Respublikos muitinė, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, kai tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios šioms institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Svarbu paminėti, kad ikiteisminį tyrimą taip pat atlieka esančių tolimajame plaukiojime jūros laivų kapitonai – dėl laivo įgulos narių ir keleivių nusikalstamų veikų, padarytų tolimojo plaukiojimo metu, Kalėjimų departamento pareigūnai, areštinių, kardomojo kalinimo ir pataisos įstaigų direktoriai arba jų įgalioti pareigūnai – dėl šiose įstaigose padarytų nusikalstamų veikų (BPK 165 straipsnio 2 dalis).

Ikiteisminio tyrimo įstaigų vadovų pavedimu ikiteisminio tyrimo pareigūnai atlieka įvairius procesinius veiksmus įstatyme numatytų įgaliojimų ribose. Tai yra, jis gali atlikti visus veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos gali atlikti tik prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas, pvz. tik prokuroras nutarimu skiria kardomąsias priemones ir kitas procesinės prievartos priemones, o ikiteisminio tyrimo teisėjas - suėmimą, namų areštą ir įpareigojimą gyventi skyrium. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali taikyti procesinės prievartos priemones – atvesdinimą, laikiną sulaikymą, pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą, asmens apžiūrą, įtariamojo fotografavimą, filmavimą, matavimą, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimą.

Be procesinių prievartos priemonių taikymo ikiteisminio tyrimo pareigūnas dalyvauja ir įrodymosios informacijos rinkimo procese. Tai yra, jis gali apklausti įtariamąjį, liudytojus, atlikti objektų apžiūrą, kviesti specialistą bei atlikti kitus tyrimo veiksmus.⁶

Jei ikiteisminį tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, tai prokuroras, kuris prižiūri ir vadovauja jam, gali atlikti atskirus tyrimo veiksmus pats. Tokiu atveju, ikiteisminio tyrimo pareigūnas su prokuroru turi bendradarbiauti. Tam, kad ikiteisminis tyrimas būtų veiksmingas, turi būti pripažinta, kad ikiteisminio

⁶Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 1 knyga. V., 2003.

tyrimo pareigūnas yra ne tik tarnautojas, atliekantis įvairius procesinius veiksmus, o netgi nepriklausomas pareigūnas, vykdamas sunkią užduotį. Kuo daugiau laisvės turi ikiteisminio tyrimo pareigūnas (nepažeidžiant savo profesinės kompetencijos ribų), tuo daugiau atsakomybės už atliktus atskirus veiksmus, jų rezultatus jis turi imtis. Atlikdamas ikiteisminį tyrimą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas siūlo alternatyvių būdų ikiteisminio tyrimo veiksmams ir rengia planą, nusikalstamai veikai tirti, nurodo terminus, taktiką. Tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūno pasirinktą veiklos planą gali pakoreguoti prokuroras, kuris organizuoja ir vadovauja ikiteisminiam tyrimui.⁷

Taigi visi aptartieji procesiniai veiksmai gali būti objektu skundo, paduodamo proceso dalyvio ikiteisminio tyrimo stadijoje. BPK 62 straipsnis reglamentuoja ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmų ir nutarimų apskundimą. Šio straipsnio 1 dalis numato, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmus ir nutarimus proceso dalyviai gali apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūną kontroliuojančiam prokurorui. Jei prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 62 straipsnio 1 dalies komentare išdėstyta pozicija patvirtina, kad proceso dalyviams apskusti galima bet kurį pareigūno atliktą proceso veiksmą ar priimtą nutarimą. Svarbu pabrėžti, kad tyrimo veiksmai yra fiksuojami protokoluose (BPK 179 str.). Protokolą rašo ir jį pasirašo atlikęs tyrimo veiksmus asmuo, protokolą surašęs asmuo ir kiti dalyvavę asmenys. Taigi protokolas yra kaip materialus pagrindas apskusti procesinio veiksmo atlikimą ir teisėtumo kontrolei vykdyti. Tam tikrais atvejais, kaip pavyzdžiui procesinės prievartos priemonės atvesdinimo atveju, tokiu pagrindu yra ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas.⁸

Baigiant aptarti ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmus ir nutarimus kaip apskundimo objektą, galima paminėti 2008m. rugsėjo mėn. 23d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartį dėl policijos pareigūnų veiksmų. Vertinant policijos pareigūnų veiksmus, nėra pagrindo manyti, kad pareigūnai veikė priešingai tarnybos

⁷ [http://www.euro-justice.com/member_states/lithuania/country_report/2822/The Relation between the Public Prosecutor and the Police](http://www.euro-justice.com/member_states/lithuania/country_report/2822/The_Relation_between_the_Public_Prosecutor_and_the_Police)

⁸ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 1 knyga.* V., 2003.

interesams ar viršijo jiems įstatymo suteiktas teises. Byloje nėra jokių objektyvių duomenų leidžiančių pagrįstai manyti, kad pareiškėją sulaikiusių policijos pareigūnų veiksmuose yra nusikalstamos veikos, numatytos BK 218 straipsnyje (piktnaudžiavimas) požymių, nes įvertinus įvykio aplinkybes, negalima teigti, jog policijos pareigūnai pristatydami pareiškėją į policijos komisariatą, viršijo jiems suteiktus įgaliojimus ir tokiais savo veiksmais pažeidė policijos pareigūnų veiklą reglamentuojančius įstatymus.⁹

2.2 Prokuroro proceso veiksmai ir nutarimai

Konstitucijos 118 straipsnio normos nustato, kad ikiteisminiam tyrimui vadovauja ir jį organizuoja prokuratūra. Prokuratūros funkcijas, prokurorų teises ir pareigas ikiteisminio tyrimo metu taip pat nustato Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (toliau – Prokuratūros įstatymas) ir BPK.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatuota, kad Lietuvos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdinius įgaliojimus turinti valstybės institucija, kuri nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms ir nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis. Konstitucijos 118 straipsnyje įtvirtintos šios prokurorų funkcijos: prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose; prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Taip pat yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri sudarytų teisinės

⁹ 2008m. rugsėjo mėn. 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-396-809/2008

prielaidas teismui baudžiamojoje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo.¹⁰

Prokuroro įgaliojimai yra žymiai platesni ikiteisminio tyrimo stadijoje. Be to, kad prokuroras tyrimui vadovauja ir jį organizuoja, jis taipogi atlieka ikiteisminį tyrimą ar atskirus jo veiksmus, kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą, koordinuoja ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmus ir pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pareiškimus ir skundus (Prokuratūros įstatymo 2 str. 2 d.).¹¹

Taigi skundžiamų procesinių veiksmų ir sprendimų ratas išsiplečia. Prokuroro nutarimu skiriamos kardamosios priemonės, išskyrus suėmimą, namų areštą ir įpareigojimą gyventi skyrium. Jo kompetencijoje taip pat skirti ir kitas procesines prievartos priemonės. Tik prokuroras priima sprendimus dėl tyrimo sujungimo ir išskyrimo, dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, dėl nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimo, dėl tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo (BPK 170 str. 4 d.).

BPK 63 straipsnis, numatantis proceso dalyvio galimybę skusti prokuroro veiksmus ir nutarimus aukštesniajam prokurorui, taip pat numato ir tai, kad tam tikri veiksmai ar nutarimai yra skundžiami kita tvarka. Tokia norma labiau susijusi su apskundimo realizavimo tvarka nei su apskundimo objektu, nes tie atlikti veiksmai ar priimti nutarimai skundžiami, tačiau kitam subjektui, pvz., skundai dėl prokuroro nutarimų dėl atsisakymo atlikti nukentėjusiojo ar įtariamojo prašomus veiksmus, dėl laikino nuosavybės teisių apribojimo, dėl gynėjo nušalinimo, dėl neleidimo susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ir kiti BPK numatyti atskiri nutarimai skundžiami ikiteisminio tyrimo teisėjui, o ne kaip įprasta – aukštesniajam prokurorui.¹²

2008m. rugsėjo mėn. 5d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartyje nurodoma, kad pareiškėjas skundžia Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros skyriaus prokuroro nutarimą, tačiau susipažinus su ikiteisminio tyrimo medžiaga matyti, kad pareiškėjo skunde minimas nutarimas nėra priimtas. Prokuroras pareiškėjams siuntė raštą, o ne nutarimą. Pažymėtina, kad prokuroro raštas nėra procesinis dokumentas,

¹⁰ 2004 m. gegužės mėn. 13d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas

¹¹ Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas, 1994, Nr. I-599// *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1919

¹² *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. 1 knyga. V., 2003.

todėl jis negali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Dėl šios priežasties teismas nepasisako dėl rašte nurodytų prokuroro teiginių.¹³

Aktualu paminėti ir atvejus, kai susikerta ikiteisminio tyrimo pareigūno bei prokuroro nuomonės. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas nepriskiria ikiteisminio tyrimo pareigūno prie proceso dalyvių, turinčių teisę apskųsti prokuroro priimtus procesinius sprendimus. Tačiau Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. I-40 patvirtintų Rekomendacijų dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant¹⁴ 21 punktas numato, kad apie neteisėtą prokuroro nurodymą, nutarimą ar kitokį sprendimą ne proceso tvarka turi būti informuojamas aukštesnysis prokuroras.

Minėtų rekomendacijų 20 punktas numato, kad prokuroro nurodymai gali būti tiek žodiniai, tiek rašytiniai, tačiau tokiu atveju, jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, kuris atlieka ikiteisminį tyrimą, mano, jog tyrimą kontroliuojančio prokuroro nurodymas yra neteisėtas ar nepagrįstas, turi teisę reikalauti, kad prokuroras duotų rašytinį nurodymą.¹⁵

Taigi, nors ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir neturi procesinės teisės apskųsti prokuroro priimtą procesinį sprendimą, jis privalo apie, jo nuomone, neteisėtą prokuroro nurodymą, nutarimą ar kitokį sprendimą informuoti aukštesnįjį prokurorą. Šiuo atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas turėtų vadovautis pavaldumo linija, t.y. pirma tarnybiniu pranešimu informuoti savo tiesioginį vadovą (ikiteisminio tyrimo įstaigos atitinkamo padalinio ar pačios ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovą), kuris savo ruožtu informuotų ikiteisminį tyrimą kontroliuojančio ir jam vadovaujančio prokuroro aukštesnįjį prokurorą.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 15 straipsniu bei Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. I-108 patvirtintais prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatais, neteisėtą ikiteisminį

¹³ 2008m. rugsėjo mėn. 5d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-373-809/2008

¹⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, 2008 m. birželio 19 d. Nr. I-86 pakeitimas

¹⁵ <http://www.vaateismas.lt/index.php/lt/38346/>

tyrimą kontroliuojančio prokuroro nurodymą, nutarimą ar kitokį sprendimą gali panaikinti aukštesnysis prokuroras, priimdamas motyvuotą nutarimą.¹⁶

Dėl prokuroro priimtų nutarimų apskundimo galima paminėti kelis skirtingus atvejus. Pavyzdžiu galėtų būti 2008 m. gegužės 12 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartį, kurioje pažymima, kad teismui pateiktoje medžiagoje matyti, kad tyrimas atliktas pilnai ir visapusiškai. Tyrimo medžiagoje atlikti visi reikalingi procesiniai veiksmai, apklausti liudytojai, išsiaiškinti svarbiausi klausimai, surinkti rašytiniai įrodymai. Pareiškėjas nenurodė kitų svarbių aplinkybių, kurių pagrindu būtų galima panaikinti prokuroro nutarimą kaip nepagrįstą. Teismas konstatuoja, kad prokuroro nutarimas atmesti skundą yra pagrįstas ir teisėtas, todėl pareiškėjo skunde išdėstyti reikalavimai atmestini.¹⁷

Kaip kitą pavyzdį galima nurodyti 2008 m. gegužės 23 d. to paties teismo nutartį, kurioje iš bylos medžiagos matyti, kad bylos duomenys apie nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymo pasekmes yra prieštaringi. Specialistų išvados apie nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymo mastą skiriasi. Siekiant teisingai įvertinti kaltininko veiksmus ir jo sukeltas pasekmes, būtina pašalinti prieštaravimus tarp specialisto išvadų, tam būtina atlikti specialų tyrimą. Įvertinus šias aplinkybes, aukštesniojo prokuroro nutarimas atmesti skundą dėl prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą naikintinas kaip nepagrįstas.¹⁸

Apibendrinant galima teigti, kad prokuroras ikiteisminio tyrimo stadijoje turi plačiausius įgaliojimus, lyginant su ikiteisminio tyrimo perigūnu bei ikiteisminio tyrimo teisėju. Jis ne tik organizuoja bei vadovauja ikiteisminiam tyrimui, bet ir kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą, nagrinėja proceso dalyvių bei asmenų, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės, pateiktus skundus. Tokia išvada daroma apžvelgus 70 Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo bylų, iš kurių matyti, kad beveik 40 iš jų (beveik 57 %) proceso dalyviai pagrįsdami skundė prokurorų proceso veiksmus bei priimtus nutarimus, susijusius su sprendimais atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ar jį nutraukti.

¹⁶ <http://www.vaateismas.lt/index.php/lt/38346/>

¹⁷ 2008m. gegužės 12 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-232-118/2008

¹⁸ 2008m. gegužės 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-233-809/2008

2.3 Ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmai ir nutartys

Remiantis užsienio šalių patirtimi naujajame BPK greta kitų naujų Lietuvos baudžiamajam procesui institutų atsirado konkrečiomis procesinėmis teisės normomis apibrėžtas ikiteisminio tyrimo teisėjo institutas. Tai gana nauja sąvoka ir naujas proceso subjektas. Jo nebuvo nei tarpukario, nei nuo 1961 m. iki 2003 m. galiojusiam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Ikiteisminio tyrimo teisėjo instituto atsiradimas nėra atsitiktinis, jis kildintinas iš naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso kūrimo koncepcijos bei pagrįstas baudžiamojo proceso efektyvumu ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos įgyvendinimo siekiu.¹⁹ Pagrindinės ikiteisminio tyrimo teisėjo funkcijos yra sankcionavimas pačių griežčiausių prievartos priemonių ir įrodymų užtikrinimo teismui nagrinėjimui. Taigi ikiteisminio tyrimo teisėjas taip pat atlieka atskirus procesinius veiksmus – prisaikdina ir apklausia liudytojus, apklausia įtariamuosius (BPK 173 str.), o taip pat priima nutartis dėl procesinių prievartos priemonių taikymo.

Nagrinėdamas proceso dalyvių skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų atliktų proceso veiksmų bei priimtų nutarimų, ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka tarsi tarpininko vaidmenį, sprenddamas kylančius konfliktus tarp skirtingų proceso šalių. Skundų nagrinėjimo funkcija yra bene dažniausiai įgyvendinama ikiteisminio tyrimo teisėjo įgaliojimų sritis, kelianti daugiausia sunkumų ir praktinio BPK normų taikymo problemų ikiteisminio tyrimo teisėjams. Atliekant praktinę ikiteisminio tyrimo skundų analizę Vilniaus miesto 1-ajame apylinkės teisme, matyti, kad dauguma skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų proceso veiksmų bei priimtų sprendimų buvo paduodami ikiteisminio tyrimo teisėjui pirmąją arba apeliacinę instanciją. Pirmąją instanciją ikiteisminio tyrimo teisėjams tekdavo nagrinėti skundus dėl prokuroro nutarimo laikinai apriboti nuosavybės teises, dėl prokuroro nutarimo atsisakyti atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus, tuo tarpu apeliacinę instanciją ikiteisminio tyrimo teisėjas pagrįdė skundus dėl prokurorų proceso veiksmų bei priimtų nutarimų.

¹⁹ V.Kukaitis *Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese*, Teisė, 2006m., Nr. 60.

2008m. gegužės mėn. 12 d. Vilniaus 1-ojo apylinkės teismo nutartyje nurodyta, kad pareiškėjas mini tas pačias tariamų nusikalstamų veikų aplinkybes, kurios jau buvo įvertintos ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarime, todėl pakartotinai spręsti tą patį klausimą nėra pagrindo. Be to, prokurorų pareiga yra organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, todėl pradėti ikiteisminį tyrimą pareiškėjos skunde nurodytų aplinkybių dėl tariamai padarytų nusikalstamų veikų pagrindu ar jį atlikti yra ne ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencija.²⁰

Ikiteisminio tyrimo teisėjas skiria ir sankcionuoja griežčiausių prievartos priemonių taikymą – suėmimą, namų areštą, kratą, poėmį, telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę bei įrašų darymą, laikiną nušalinimą nuo pareigų ar laikiną teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymą ir kitas. Jis sprendžia ekspertizės skyrimo (BPK 208 str.), prokuroro nušalinimo klausimus (BPK 60 str. 4 d.).

Be proceso dalyvių tam tikrus ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimus gali apskūsti ir prokuroras. Tokia teisė prokurorui numatyta BPK 173 straipsnio 2 dalies normoje, kur nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas skiria ir sankcionuoja procesinių prievartos priemonių taikymą, prisaikdina ir apklausia liudytojus ir nukentėjusiuosius, apklausia įtariamuosius, tvirtina prokuroro nutarimus nutraukti ikiteisminį tyrimą, tvirtina prokuroro nutarimus atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Šiuos numatytus veiksmus ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka gavęs prokuroro prašymą. Šį prašymą prokuroras pateikia savo ar proceso dalyvio iniciatyva. Ikiteisminio tyrimo teisėjas negali atsisakyti nagrinėti prokuroro prašymą. Atsisakęs įvykdyti prokuroro prašymą, ikiteisminio tyrimo teisėjas dėl to priima motyvuotą nutartį. Taigi, šią nutartį prokuroras ir gali apskūsti BPK nustatyta tvarka.

Naujoji Lietuvos baudžiamojo proceso teoriją pasirinktą ikiteisminio tyrimo teisėjo modelį apibūdina pasyvaus ikiteisminio tyrimo teisėjo terminu. Būtent tokio aiškinimo norminiu pagrindu laikytina Lietuvos Respublikos BPK 173 straipsnio 4 dalis, kurioje numatyta, kad savo iniciatyva ikiteisminio tyrimo teisėjas jokių veiksmų

²⁰ 2008m. gegužės 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-247-809/2008

neatlieka. Todėl teisminės valdžios įtraukimas į ikiteisminį tyrimą pagal Lietuvoje pasirinktą modelį galimas tik prokuroro iniciatyva ar pagal proceso dalyvio skundą.²¹ Ikiteisminio tyrimo teisėjas negali atlikti jokių procesinių veiksmų be prokuroro prašymo. Atsisakius tenkinti prašymą, surašoma motyvuota nutartis, kuri yra apskundimo objektas. Tai yra, prokuroras gali skusti nutartis dėl atsisakymo taikyti procesinės prievartos priemones ir kitas nutartis dėl atsisakymo tenkinti prokuroro prašymus.²²

Nors teisinėje literatūroje ikiteisminio tyrimo teisėjo statusas pagal jo diskreciją apibūdinamas tam tikro pasyvumo terminu, tačiau pasak kai kurių autorių, tariamas jo pasyvumas gali būti diskutuotinas. Turėdamas teisę susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, pareikalavęs detalesnės informacijos apie ikiteisminio tyrimo aplinkybes, jis savo sprendimais ir atliekamais tyrimo veiksmais turi realią galimybę išsamiai apklausti proceso dalyvius, susidaryti nešališką nuomonę apie ikiteisminio tyrimo detales, o sutikdamas arba nesutikdamas su prokuroro prašymais skirti procesinės prievartos priemones, tyrimo nutraukimo, atnaujinimo ar kitus klausimus, gali turėti nemažai įtakos ikiteisminiam tyrimui. Kita vertus, pastebimas ikiteisminio tyrimo teisėjo aktyvumas įtvirtinant (legalizuojant) įrodymus ir svarstant procesinės prievartos priemonės taikymo klausimą, jį patį tam tikra prasme daro šališką, kai jis atlieka procesinės kontrolės funkciją svarstydamas proceso dalyvių skundus.

Kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjo pasyvumas pasireiškia tik tuo, kad jis pats negali įsijungti į baudžiamąjį procesą ir ex officio atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus, taip pat negali priimti procesinių sprendimų, kuriais pradedamas ikiteisminis tyrimas ar baigiamas, perduodant bylą į kitą proceso stadiją. Teisėtai – prokuroro ar kito proceso subjekto iniciatyva – įsijungęs į procesą, ikiteisminio tyrimo teisėjas negali likti pasyvus. Atvirkščiai, jis privalo aktyviai, savo iniciatyva panaudoti visą baudžiamojo proceso įstatai jam suteiktą procesinę kompetenciją, kad kiekvienu jo nagrinėjamu klausimu būtų išsamiai ir visapusiškai išnagrinėtos tikrųjų faktų (tiesos) nustatymui reikšmingos aplinkybės ir tuo konkrečiu klausimu

²¹ V.Kukaitis *Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese*, Teisė, 2006m., Nr. 60.

²² Baudžiamojo proceso kodeksas. 2002, Nr.IX-785// *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341

priimtas teisingas procesinis sprendimas. Neigiant ikiteisminio tyrimo teisėjo aktyvumą, vargu ar galima rasti sisteminių argumentų pateisinti bylą iš esmės nagrinėjančio teisėjo (teismo) aktyvumą renkant įrodymus ar keičiant kaltinimą teismo bylos nagrinėjimo metu. Nebent tuo, kad aktyvus bylą nagrinėjančio teismo vaidmuo reikalingas pačiai valstybei: rinkdamas įrodymus ar keisdamas kaltinimą teisėjas tampa antru prokuroru ir taip padeda valstybei nenukentėti dėl tikrojo prokuroro nekompetencijos.²³

Baigiant apskundimo ikiteisminio tyrimo metu objekto analizę, svarbu pabrėžti, kad tik procesiniai veiksmai gali būti skundo objektu. Dėl neprocesinių ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmų (pavyzdžiui, dėl netinkamo elgesio) gali būti skundžiama tarnybinį (ne procesinį) ikiteisminio tyrimo pareigūno statusą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Tokiu atveju neprocesiniai ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai gali būti skundžiami pagal Lietuvos Policijos Generalinio komisaro patvirtintą Lietuvos Policijos pareigūnų etikos kodeksą²⁴, tuo tarpu prokurorų neprocesiniai veiksmai skundžiami pagal Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro patvirtintus Lietuvos prokurorų etikos kodekso nuostatus²⁵.

3. Apskundimo subjektai

Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmus ir nutarimus bei nutartis skūsti gali proceso dalyviai arba asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės.

²³ R.Merkevičius *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*, VĮ Registrų centras, 2008m.

²⁴ Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo 2004 m. liepos 16 d. Nr. V-347

²⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Lietuvos prokurorų etikos kodekso patvirtinimo 2004 m. balandžio 30 d. Nr. I-68

2008m. rugsėjo mėn. 19d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartyje yra pasisakyta dėl proceso dalyvių. Taigi, baudžiamojo proceso įstatymas numato galimybę teikti prašymą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo bei skųsti šiuo klausimu priimtą prokuroro nutarimą ikiteisminio tyrimo teisėjui tik įgavus baudžiamojo proceso dalyvio teisinį statusą. Prokurorė, priimdama nutarimą, netinkamai vadovavosi įstatymu ir klaidingai nurodė, kad prokuroro priimtas nutarimas per 7 dienas nuo jo gavimo gali būti skundžiamas. Pažymėtina, kad BPK 178 straipsnio 2 dalis numato, kad įtariamasis, jo gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai turi teisę raštu prašyti prokurorą atlikti BPK numatytus veiksmus. Taigi, minėtame straipsnyje aiškiai keliamas reikalavimas asmeniui, paduodančiam skundą, būti aukščiau nurodytu proceso dalyviu. Todėl teismas, vadovaudamasis išdėstytu, t.y. tuo, kad pareiškėjui baudžiamojo proceso įstatyme nenumatyta teisė teikti prašymą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo bei skųsti šiuo klausimu priimtą prokuroro nutarimą ikiteisminio tyrimo teisėjui, pareiškėjo skundo iš esmės nesvarsto.²⁶

Pagal galiojančio BPK 62 straipsnio 1 dalį, 63 straipsnio 1 dalį, 65 straipsnio 1 dalį galima teigti, jog apskundimo ikiteisminio tyrimo metu subjektais gali būti:

- 1) Proceso dalyviai;
- 2) Asmenys, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės;
- 3) Kiti asmenys.

3.1. Proceso dalyviai

Įtariamasis ir jo atstovas

Įtariamasis yra ikiteisminio tyrimo dalyvis. Įtariamuoju laikomas asmuo, sulaukęs įtarant, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtariamas, arba į apklausą šaukiamas asmuo, kuriam yra surašytas BPK 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą.

²⁶ 2008m. rugsėjo mėn. 19 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-398-806/2008

Įtariamajam suteikiamos teisės leidžia šiam proceso dalyviui būti proceso subjektu, o ne vien tik objektu, kuris tyrinėjamas ir nagrinėjamas. Pagal BPK 21 straipsnio 4 dalį, įtariamasis turi teisę: žinoti, kuo jis įtiriamas; nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turėti gynėją; duoti parodymus; pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga; apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus bei sprendimus. Įtariamasis, kaip ir viso proceso dalyviai, turi ne tik teises, bet ir pareigas. Pagrindinės įtariamojo pareigos yra atvykti dalyvauti atliekant proceso veiksmus, netrukdyti procesui bei kt.

Ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas ar ikiteisminio tyrimo teisėjas, atliekantis proceso veiksmus su įtariamuoju, turi išaiškinti įtariamajam jo teises ir sudaryti sąlygas bei galimybes šiomis teisėmis naudotis.

Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus ar sprendimus įtariamasis gali apskusti BPK 62-65 straipsniuose nustatyta tvarka. Šie straipsniai nustato bendrą skundų padavimo ir jų nagrinėjimo ikiteisminio tyrimo metu tvarką. Tam tikrais atvejais BPK numato specialią apskundimo tvarką, pavyzdžiui, nutartį paskirti suėmimą įtariamasis gali apskusti BPK 130 straipsnyje nustatyta tvarka. Atliekant praktinę bylų analizę, pažymėtina, kad didžiąją dalį skundų įtariamieji paduoda būtent dėl kardomųjų ar kitų procesinės prievartos priemonių taikymo, taip pat neretai pasitaiko skundų dėl ikiteisminio tyrimo baigties, t.y. dėl nutarimo bylą perduoti teismui.

Gynėjas

Gynėju laikomas asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka teikia teisinę pagalbą įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam, gina jų teises ir teisėtus interesus. Gynėju gali būti advokatas ir įstatymų numatytomis sąlygomis – advokato padėjėjas (BPK 17 straipsnis).

Viena iš teisės į gynybą realizavimo formų yra naudojimasis gynėjo paslaugomis. Galimybė traukiamam baudžiamojon atsakomybėn asmeniui naudotis gynėjo pagalba yra privalomas baudžiamojo proceso atributas kiekvienoje

demokratinėje valstybėje. Gynėjas yra proceso dalyvis, privalantis teikti teisinę pagalbą ginamajam (įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam). Gynėjo pareiga – naudojant teisėtus gynybos būdus ir priemones maksimaliai palengvinti ginamojo padėtį.

Įvertinęs atitinkamą procesinį veiksma atliekančio ar procesinį sprendimą priimančio pareigūno statusą, taip pat tai, kokias procesines pasekmes sukelia šis veiksmas ar sprendimas, gynėjas turi teisę paduoti skundą. Tai reiškia, kad gynėjas turi neginčijamą teisę raštu ar žodžiu apskusti kiekvieną ginamo įtariamojo ar jo kaip gynėjo teisės ar teisėtus interesus tiesiogiai ar netiesiogiai varžantį ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksma ar procesinį sprendimą, tačiau šią teisę gali realizuoti tik griežtai laikydamasis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos.

Gynėjo teisė apskusti baudžiamojo persekiojimo ir teisingumo institucijų veiksmus ir sprendimus užtikrinama šiomis procesinėmis garantijomis:

- Skundžiamą veiksma atlikusio ar sprendimą priėmusio ir skundą nagrinėsiančio pareigūno pareiga priimti kiekvieną gynėjo skundą;
- Skundžiamą veiksma atlikusio ar sprendimą priėmusio pareigūno pareiga baudžiamojo proceso įstatymo nustatytais terminais ir tvarka perduoti skundą (kartu su savo paaiškinimais ir skundui išnagrinėti reikalinga medžiaga) jį nagrinėsiančiam pareigūnui;
- Skundą nagrinėjančio pareigūno pareiga baudžiamojo proceso įstatymo nustatytais terminais išnagrinėti kiekvieną gynėjo pateiktą skundą, dėl kiekvieno jų priimti motyvuotą sprendimą ir nedelsiant apie jį pranešti gynėjui.²⁷

2008 m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartyje matyti, kad įtariamojo gynėjas prašė panaikinti Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros skyriaus prokurorės priimtą nutarimą, kuriuo prokurorė atsisakė patenkinti prašymą susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, kaip nepagrįstą.

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 1 knyga. V., 2003.

Teismas nurodo motyvus, jog minėtoje byloje dar nėra surinkti visi faktiniai duomenys, įtariamasis yra pasislėpęs. Taigi, teismas daro išvadą, kad prokurorė pagrįstai neleido įtariamojo gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis bei ji padarė teisingą išvadą, kad leidus susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, būtų pakenkta ikiteisminio tyrimo sėkmei.²⁸

Nukentėjusysis ir jo atstovas

Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos juridinis asmuo baudžiamajame procese gali būti tik civiliniu ieškovu. Atkreiptinas dėmesys, kad BPK pateikta nukentėjusiojo sąvoka ne visiškai sutampa su nukentėjusiojo asmens sąvoka, vartojama BK. Nukentėjusiu asmeniu pagal BK gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.

Nukentėjusiojo statusą fizinis asmuo įgyja esant faktiniam ir juridiniam pagrindams. Faktinis pagrindas – nusikalstama veika asmeniui padaryta fizinė, turtinė ar moralinė žala. Juridinis pagrindas – ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimas ar teismo nutartis dėl asmens pripažinimo nukentėjusiuoju.

Nukentėjusysis ir jo atstovas turi teisę: teikti įrodymus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; ikiteisminio tyrimo metu ir teisme susipažinti su byla; dalyvauti byla nagrinėjant teisme; apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus, taip pat apskųsti teismo nuosprendį ar nutartį; pasakyti baigiamąją kalbą. Nukentėjusysis privalo duoti parodymus. Jis prisiekia ir atsako už melagingus parodymus kaip liudytojas.

Dažniausiai nukentėjusysis ir jo atstovas teikia skundus dėl prokuroro nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ar nutraukti ikiteisminį tyrimą, dėl atsisakymo skirti ekspertizę ar atlikti kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus, pavyzdžiui, papildyti ikiteisminį tyrimą ar apklausti liudytojus ir kt.

2008m. vasario mėn. 6 d. Vilniaus apygardos teismo nutartimi nurodyta, kad teismo nuomone, 2007 m. gruodžio 29 d. surašytas susitaikymo protokolas tarp

²⁸ 2008 m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-366-118/2008

įtariamojo juridinio asmens UAB (duomenys neskelbtini) ir juridinio asmens atstovo - Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos yra teisėtas. Baudžiamasis įstatymas (LR BK 38 str.) konkrečiai neįvardija, kas yra „nukentėjęs asmuo“ ir nedraudžia Valstybinei mokesčių inspekcijai susitaikyti su kaltininku. Pripažintina, kad nagrinėjamu atveju UAB (duomenys neskelbtini) nusikalstama veika žala padaryta Lietuvos valstybei. Tačiau Lietuvos valstybė, kaip nukentėjęs asmuo, šiuo atveju realizuoja savo teises per Valstybinę mokesčių inspekciją, kadangi Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos yra juridinis asmuo ir centrinis mokesčių administratorius, įgyvendinanti mokesčių įstatymus, užtikrinanti mokesčių į biudžetą sumokėjimą bei atliekanti kitus uždavinius. Atsižvelgiant į atliekamus uždavinius, Valstybinė mokesčių inspekcija atstovauja valstybę, kuri šiuo nagrinėtiniu atveju patyrė žalą. Todėl darytina išvada, kad ši institucija turi teisę susitaikyti su kaltininku.²⁹

Civilinis ieškovas ir jo atstovas

Jei nusikalstama veika padaryta žala, baudžiamajoje byloje gali būti sprendžiami ne tik nusikalstamą veiką padariusio asmens pripažinimo kaltu bei baudmės paskyrimo klausimai, kuriems išspręsti pradedamas procesas, bet ir žalos atlyginimo klausimas. Baudžiamajoje byloje tai nagrinėjama, jei pareiškiamas civilinis ieškinys. Civilinis ieškinys gali būti pareiškiamas, jeigu nusikalstama veika padaryta turtinė ar neturtinė žala. Pažymėtina, kad pagal Rusijos Federacijos baudžiamajo proceso kodeksą, civilinis ieškinys gali būti pateikiamas nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki bylos bylos nagrinėjimo teisme.

Pagal BPK 110 straipsnio 1 dalį, civiliniu ieškovu pripažįstamas fizinis arba juridinis asmuo, kuris baudžiamajoje byloje reikalauja atlyginti dėl įtariamojo arba kaltinamojo nusikalstamos veikos patirtą turtinę ar neturtinę žalą. Asmuo pripažįstamas civiliniu ieškovu ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.

²⁹ 2008m. vasario mėn. 6d. Vilniaus apygardos teismo nutartis byloje Nr. 1S-62-190/2008

Civilinis atsakovas ir jo atstovas

Paprastai už nusikalstama veika padarytą žalą materialiai atsako pats įtariamasis ar kaltinamasis. Tam tikrais atvejais materialiai už įtariamojo ar kaltinamojo veiksmus atsako kiti asmenys (fiziniai ir juridiniai). Būtent tokiais atvejais toliau išvardyti asmenys gali būti įtraukiami į bylą kaip civiliniai atsakovai.

Civiliniais atsakovais gali būti tėvai, globėjai, rūpintojai ar kiti asmenys, taip pat įmonės, įstaigos ir organizacijos, kurie pagal įstatymus materialiai atsako už nusikalstama įtariamojo arba kaltinamojo veika padarytą žalą. Asmuo įtraukiamas į bylą kaip civilinis atsakovas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu, teisėjo ar teismo nutartimi.

Nors teorijoje tokia apskundimo galimybė ir yra numatyta baudžiamojo proceso įstatyme, tačiau praktikoje, atliekant ikiteisminio tyrimo skundų analizę Vilniaus miesto 1-ajame apylinkės teisme, nebuvo pateiktas nė vienas prokuroro skundas dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmų proceso veiksmų ar priimtų sprendimų.

Traukтино baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas

Traukтино baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese. Kai pateikiamas įgaliojimas būti atstovu procese, ikiteisminio tyrimo pareigūnas priima nutarimą pripažinti asmenį juridinio asmens atstovu. Jeigu juridinis asmuo paskiria atstovu netinkamą asmenį arba visai atstovo nepaskiria, ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi teisę nutarimu paskirti juridinio asmens atstavą. Juridinio asmens atstovas procese naudojami visomis teisėmis, kurias BPK suteikia įtariamajam ir kaltinamajam, taip pat atlieka šių proceso dalyvių pareigas (BPK 388 straipsnis).

Prokuroras

Pagal BPK 173 straipsnio 2 dalį, ikiteisminio tyrimo teisėjas skiria ir sankcionuoja procesinių prievartos priemonių taikymą, prisaikdina ir apklausia liudytojus ir nukentėjusiuosius, apklausia įtariamuosius, tvirtina prokuroro nutarimus nutraukti ikiteisminį tyrimą, tvirtina prokuroro nutarimus atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Šiuos veiksmus ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka tik gavęs prokuroro prašymą. Šį prašymą prokuroras pateikia savo ar proceso dalyvio iniciatyva. Ikiteisminio tyrimo teisėjas negali atsisakyti nagrinėti prokuroro prašymo. Atsisakęs įvykdyti prokuroro prašymą, ikiteisminio tyrimo teisėjas dėl to priima motyvuotą nutartį. Šią nutartį prokuroras gali skusti šio Kodekso 65 straipsnyje nustatyta tvarka, t.y. bendrąja ikiteisminio tyrimo metu apskundimo tvarka.

Kaip pavyzdį galima pateikti 2008m. sausio mėn. 21 d. Vilniaus Apygardos teismo nutartį, kurioje nurodoma, kad Generalinės prokuratūros prokuroras 2007-05-25 nutarimu dėl šmeižimo atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą, nesant duomenų, kad R. S. pareiškime nurodyta veika turi visuomeninę reikšmę arba kad ja padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali pats ginti savo teisėtų interesų, nes pareiškime pranešama apie veiką, dėl kurios byla turi būti nagrinėjama privataus kaltinimo bylų proceso tvarka.

R. S. BPK 168 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka apskundė minėtą prokuroro nutarimą Vilniaus m. 2 apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėja 2007-06-21 nutartimi R. S. skundą patenkino ir panaikino 2007-05-25 prokuroro nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, motyvuodama tuo, kad prokuroras, atsisakydamas pradėti ikiteisminį tyrimą pagal BK 154 straipsnio 2 dalį neatsižvelgė, jog siekiama patraukti baudžiamojon atsakomybėn ypatingą subjektą – LR Seimo narį.

Generalinės prokuratūros prokuroras apskundė 2007 m. birželio 21 d. ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo pirmininkei. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo pirmininkė 2007-07-12 nutartimi atmetė prokuroro skundą ir paliko galioti 2007-06-21 nutartį. 2007 m. rugpjūčio 3 d. Generalinės prokuratūros prokuroras dar kartą priėmė nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl galimo pareiškėjo apšmeižimo, nenustačius, kad ši veika turi

visuomeninę reikšmę arba kad ja padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali pats ginti savo teisėtų interesų, nes pareiškimе pranešama apie veiką dėl kurios byla turi būti nagrinėjama privataus kaltinimo bylų proceso tvarka. Todėl teismas nutarė pareiškėjo skundo netenkinti.³⁰

Apibendrinant galima teigti, kad visi aukščiau išvardytieji bei aprašyti proceso dalyviai turi vienodas teises ir galimybes BPK nustatyta tvarka pateikti skundus ikiteisminio tyrimo metu dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų bei ikiteisminio tyrimo teisėjų proceso veiksmų ar priimtų nutarimų bei nutarčių.

3.2. Asmenys, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės

Kardomosios priemonės

BPK 119 straipsnyje nurodyta, kad kardomosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamą, kaltinamą ar nuteistą dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms.

Kardomosios priemonės – griežčiausios procesinės prievartos priemonės, kurias pagal savo kompetenciją skiria prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Kardomosios priemonės gali būti skiriamos: 1) tik siekiant 119 straipsnyje išvardintų tikslų; 2) tik įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam.

Kardomosios priemonės yra šios: suėmimas, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, užstatas, dokumentų paėmimas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti. Kariui kaip kardomoji priemonė gali būti skiriamas karinio dalinio, kuriame jis tarnauja,

³⁰ 2008m. sausio mėn. 21d. Vilniaus apygardos teismo nutartis byloje Nr. Nr. 1-89/2008

vadovybės stebėjimas, o nepilnamečiui – atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti.³¹

Suėmimas, namų areštas ir įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo gali būti paskirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi, kitos kardomosios priemonės – prokuroro nutarimu, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi.

Lietuvos ir Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso įstatymai panašiai reglamentuoja skundų dėl kardomųjų priemonių paskyrimo pateikimą ir jų nagrinėjimą. Nurodoma, kad skundai gali būti paduodami per kardomąją priemonę paskyrusį pareigūną, o šis, savo ruožtu, per 24 val. turi perduoti tą skundą, kartu su visa reikalinga medžiaga, kad kardomoji priemonė buvo paskirta pagrįstai ir teisėtai bei su savo paaiškinimais teismui. Teismas tokį skundą nagrinėja uždareame posėdyje, kuriame dalyvauja prokuroras, įtariamasis, kuriam paskirta kardomoji priemonė bei įtariamasis. Išnagrinėjęs gautą skundą, teismas priima vieną iš nutarčių: panaikinti paskirtą kardomąją priemonę ir paleisti įtariamąjį arba skundo netenkinti. Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodeksas nurodo, kad skundo negali nagrinėti teisėjas, kuris vėliau tą bylą nagrinės pirmąja instancija.³² Tuo tarpu, pasak J. Pradel, įvairių šalių įstatymai neprieštarauja, kad bylos parengimą teismui nagrinėjimui užtikrinusi institucija dalyvautų bylos teisminiame nagrinėjime, netgi jei tai yra sunkaus nusikaltimo byla, bet tik tas organas turi būti atlikęs ne visus parengiamuosius veiksmus. Pagal tokį principą Europos žmogaus teisių teismas aiškiai pripažįsta, kad „pirmosios arba apeliacinės instancijos teismo teisėjas tam tikrus sprendimus, o būtent suėmimo klausimu, gali būti priėmęs iki proceso pradžios“, išskyrus atvejį, kai toks sprendimas grindžiamas ypač dideliais įtarimais. O tai teisėjo sąmonėje prilygsta labai aiškiam įsitikinimui kaltumu.³³

³¹ Baudžiamojo proceso kodeksas. 2002, Nr.IX-785// *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341

³² *Уголовно-процессуальное право: учебник*. Юристъ, Москва, 1997

³³ J.Pradel *Lyginamoji baudžiamoji teisė*, Eugrimas, 2001.

Kitos procesinės prievartos priemonės

BPK 140 – 163 straipsniuose numatytas kitų procesinės prievartos priemonių reglamentavimas.

Asmenys, kuriems pritaikytos kitos procesinės prievartos priemonės, laikytini tais asmenimis, kuriems BPK normų nustatyta tvarka yra pritaikyta: laikinas sulaikymas (BPK 140 straipsnis), atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą (BPK 141 straipsnis), atvesdinimas (BPK 142 straipsnis), asmens apžiūra (BPK 143 straipsnis), pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas (BPK 144 straipsnis), krata (BPK 145 straipsnis), asmens krata (BPK 146 straipsnis), poėmis (BPK 147 straipsnis), pašto siuntų paėmimas (BPK 148 straipsnis), laikinas nuosavybės teisių aprobojimas (BPK 151 straipsnis), elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas (BPK 154 straipsnis), prokuroro susipažinimas su informacija (BPK 155 straipsnis), fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas (BPK 156 straipsnis), laikinasis nušalinimas nuo pareigų ar laikinas teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymas (BPK 157 straipsnis), savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai (BPK 158 straipsnis), leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 straipsnis), slaptas sekimas (BPK 160 straipsnis), teisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nurodymų nevykdantiems asmenims taikomos prievartos priemonės (BPK 163 straipsnis).

Kaip pavyzdį galima paminėti 2008m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartį dėl laikino nuosavybės teisės apribojimo, kurioje nurodoma, kad iš byloje nurodytų aplinkybių matyti, kad buvo būtina imtis priemonių galimam civiliniam ieškiniui užtikrinti nepriklausomai nuo jo pareiškimo momento. Priešingu atveju, V.L., galimai įvykdžiusi dar vieną nusikalstamą veiką, išvengtų turtinių sankcijų arba būtų gerokai apsunkintas iš jos išieškojimas ir būtų pažeisti nukentėjusiojo nuo nusikalstamos veikos asmens teisėti interesai. Todėl daroma išvada, kad prokurorė pagrįstai skyrė laikiną nuosavybės teisių apribojimą pareiškėjai

šiuo metu priklausančiam butui laikant, kad tas yra būtina galimo civilinio ieškinio užtikrinimui.³⁴

3.3 Kiti asmenys

Prie kitų asmenų būtų galima priskirti asmenis, kurių interesus liečia ikiteisminio tyrimo metu pritaikytas nuosavybės teisės apribojimas. Pagal BPK 439 straipsnio 1 dalį, bylos nagrinėjimo teisme dalyviai turi teisę paduoti aukštesniajam teismui skundus dėl žemesniojo teismo nutarties, jeigu mano, kad žemesniojo teismo nutartimi pažeistos jų teisės ir teisėti interesai. Skundus gali paduoti ir kiti proceso dalyviai. Tokio atvejo pavyzdžiu galėtų būti situacija, kai vyksta ieškovo byla dėl sandorio, kuriuo buvo perleista nuosavybės teisė į tam tikrą turtą, pripažinimo negaliojančiu ir šio turto realiam savininkui vėliau buvo pritaikytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas. Kadangi civiliniam ieškiniui ar galimam turto konfiskavimui užtikrinti prokuroro nutarimu įtariamajam ar pagal įstatymus materialiai atsakingam už įtariamojo veiksmus fiziniam asmeniui arba fiziniams asmenims, kurie turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą turtą, gali būti skiriamas laikinas nuosavybės teisės apribojimas.

Taip pat pagal BPK 404 straipsnį, teismo nutartį taikyti priverčiamąją medicinos priemonę turi teisę apskūsti apeliacine ir kasacine tvarka asmuo, kurio byla buvo nagrinėjama, jo atstovas pagal įstatymą, šeimos nariai (BPK 38 straipsnis) ar artimieji giminaičiai (BPK 15 straipsnis, BK 248 straipsnio 1 dalis), gynėjas, nukentėjęs, jo atstovas ir prokuroras. Pažymėtina, kad asmens, kuriam taikomos priverčiamosios medicinos priemonės, teisinė padėtis nėra tapati įtariamojo ar kaltinamojo statusui, pvz., jam nepareiškiamas įtarimas, jis nėra supažindinamas su ekspertizių aktais ir kt., nes jis negali būti teisinių santykių subjektu dėl neveiknumo, todėl tarpininkauti privalo gynėjas ir jo atstovas pagal įstatymą. Visuose tokio proceso etapuose (stadijose) gynėjo dalyvavimas užtikrinamas nepaisant asmens teisės atsisakyti jo paslaugų.

³⁴ 2008m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-358-466/2008

4. Skundų padavimo tvarka ir jų nagrinėjimas

4.1 Skundų nagrinėjimo subjektai

Ikiteisminio tyrimo metu yra keletas subjektų, nagrinėjančių skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar ikiteisminio tyrimo teisėjų veiksmų ir jų priimtų nutarimų bei nutarčių. Apibendrinus, galima išskirti šiuos subjektus:

1. Ikiteisminį tyrimą organizuojantis ir jam vadovaujantis prokuroras. Šiuo atveju prokuroras nagrinėja BPK 62 straipsnio 1 dalyje numatytus skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmų ir nutarimų;
2. Prokuroras. Pagal BPK 168 straipsnio 4 dalį ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas prokurorui;
3. Aukštesnysis prokuroras³⁵. Aukštesnysis prokuroras dalyvauja ikiteisminiame tyrime ir nagrinėja proceso dalyvių arba asmenų, kuriems paskirtos procesinės prievartos priemonės, skundus dėl ikiteisminio tyrimo metu priimtų prokuroro veiksmų ar jo priimtų nutarimų. Tokie atvejai įtvirtinti BPK 63 straipsnio 1 dalyje, 214 straipsnio 4 dalyje;
4. Ikiteisminio tyrimo teisėjas. Ikiteisminio tyrimo metu jam pavesta daugelis atsakingų bei svarbių funkcijų. Viena iš tokių funkcijų yra proceso dalyvių

³⁵ Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas, Nr. [IX-1518](#), 2003-04-22, Valstybės žinios., 2003, Nr. 42-1919 (2003-05-01)

Prokurorui vykdant proceso įstatymus, aukštesnysis prokuroras yra:

1) apylinkės prokuratūros prokurorui – apylinkės vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), apygardos vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas);

2) apylinkės vyriausiajam prokurorui (jo pavaduotojui), apygardos prokuratūros prokurorui – apygardos vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas);

3) apygardos vyriausiajam prokurorui (jo pavaduotojui), Generalinės prokuratūros prokurorui – Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas).

skundų nagrinėjimas. Tai reglamentuoja BPK 151 straipsnio 5 dalis, kur nurodyta, kad asmuo, kurio nuosavybės teisė laikinai apribota, turi teisę prokuroro nutarimą apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Taip pat ši ikiteisminio tyrimo teisėjo funkcija numatyta ir kituose BPK straipsniuose, pvz., 133 straipsnio 5 dalyje (dėl užstato perėjimo valstybei), 178 straipsnio 3 dalyje (dėl prokuroro nutarimo atsisakyti atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus) ir kt.;

5. Apylinkės teismo pirmininkas. BPK 60 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo nušalinimo nusprendžia apylinkės teismo pirmininkas to paties straipsnio nustatyta tvarka;
6. Aukštesnysis teismas. BPK 16 straipsnyje reglamentuotas aukštesniojo teismo apibrėžimas. Aukštesnysis teismas yra teismas, kuris šio Kodekso nustatyta specialia tvarka nagrinėja ir sprendžia klausimus dėl žemesniojo teismo nutarčių. Dėl apylinkės teismo nutarčių aukštesnysis teismas yra apygardos teismas, dėl apygardos teismo nutarčių – Lietuvos apeliacinis teismas. Pavyzdžiui, BPK 157 straipsnyje numatyta, kad nusikalstamos veikos tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą, nutartimi turi teisę laikinai nušalinti įtariamąjį nuo pareigų ar laikinai sustabdyti teisę užsiimti tam tikra veikla, jei tai būtina, kad būtų greičiau ir nešališkiau ištirta nusikalstama veika ar užkirsta įtariamajam galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas. Nutartį laikinai nušalinti įtariamąjį nuo pareigų ar laikinai sustabdyti teisę užsiimti tam tikra veikla, taip pat nutartį pratęsti šios priemonės taikymo terminą per penkias dienas nuo nutarties paskelbimo įtariamajam dienos įtariamasis ar jo gynėjas gali apskųsti aukštesniajam teismui. Šio teismo priimta nutartis yra galutinė ir neskundžiama.

Daugeliu atvejų baudžiamojo proceso dalyvis ar asmuo, kuriam pritaikytos procesinės prievartos priemonės, nepatenkintas vienu ar kitu procesiniu veiksmu ar priimtu sprendimu, turi dvigubą apskundimo galimybę. Taip, jis tokią galimybę turi, tačiau valdymo teorijos požiūriu, tokia neracionali, sunkiai loginiam paaiškinimui pasiduodanti sistema, kurioje skirtingu lygiu veikiantys tos pačios sistemos elementai

atlieka tą pačią funkciją, yra neveiksminga. Tokioje sistemoje skundą padavęs asmuo, bandydamas apginti savo tariamai pažeistas arba nepagrįstai suvaržytas teises, priverčiamas lakstyti iš vienos institucijos į kitą, nuo vieno pareigūno pas kitą ir galiausiai nieko nepėša. Be to, tokioje sistemoje sunku rasti asmenį, atsakingą už savo veiksmus ar priimtus sprendimus. Kita vertus, nederėtų pamiršti, jog ikiteisminio tyrimo procesinė kontrolė nukreipta ne tik į žmogaus teisių nepagrįsto varžymo prevenciją bei pažeistų ar nepagrįstai suvaržytų teisių kūrimą, bet ir visuomenės bei valstybės interesų apsaugą.³⁶ Ir visgi, kyla klausimas, ar tikrai yra būtina dviejų rūšių kontrolė: prokuroro ir ikiteisminio tyrimo teisėjo. Ar neatsitiks taip, kad daug kontrolę vykdančių pareigūnų, o rezultato vistiek nėra. Galbūt geriau viena veiksminga kasdienė ir aktyvi kontrolė, t.y. ne tik tada, kai gaunamas skundas. Apsispręsti paduoti skundą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų veiksmų, ypač tada, kai įtariamasis yra suimtas, dėl daugelio priežasčių nėra paprasta.

Pasak A. Panomariovo, kuriant ikiteisminio tyrimo kontrolės sistemą būtų galima pasinaudoti Prancūzijos Tyrimo kambario pavyzdžiu ir įteisinti vieną kontrolės elementą, t.y. instituciją arba jau veikiančioje institucijoje suformuoti naują skyrių, kuris būtų įgaliotas nagrinėti visus skundus, kuriuos paduoda baudžiamajame procese dalyvaujantys asmenys. Tokia institucija arba tokios institucijos skyriumi galėtų būti, pavyzdžiui, prie apygardos teismo suformuotas naujas skyrius, t.y. ikiteisminio tyrimo kontrolės skyrius, kuris nenagrinėtų baudžiamųjų bylų.

4.2 Apskundimo terminai ir jų skaičiavimas

Terminai baudžiamajame procese nustato procesinę reikšmę turinčių veiksmų pradžios, įvykdymo ar pabaigos laiką. Terminas apibrėžiamas kaip teisinė objektyvios laiko tėkmės atspindžio forma, naudojama nustatyti laikotarpiams ar momentams, kurie reikalingi teisės normai realizuoti.³⁷ Kai kuriais įstatymų numatytais atvejais terminus gali nustatyti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas ir teismas. Kartais tam tikras terminas įtvirtinamas prie nuostatų, kuriomis remiantis pagreitinamas bylos užbaigimo procesas. Normomis gali būti įvedamos

³⁶ A.Panomariovas Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai diskusiniai aspektai, *Jurisprudencija*, 2004m., T.59.

³⁷ G. Bužinskas .Laikas ir terminai. Lietuvos teisės tradicijos:mokslinės konferencijos medžiaga, *Justitia*, 1997m.

greitesnės specialios proceso procedūros, pvz., nesunkių nusikaltimų. Kitais atvejais atitinkamais terminais ribojamas sprendimų apskundimas.³⁸

Taigi baudžiamojo proceso terminai skaičiuojami valandomis, dienomis ir mėnesiais. Skaičiuojant terminus neįskaitoma valanda ir diena, kuria prasideda terminas. Dienomis skaičiuojamas terminas pasibaigia paskutinės dienos dvidešimt ketvirtą valandą. Jeigu proceso veiksmas turi būti atliekamas pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, teisėją ar teisme, terminas pasibaigia nustatytu darbo pabaigos metu. Mėnesiais skaičiuojamas terminas pasibaigia paskutinio mėnesio atitinkamą dieną. Jeigu paskutinis mėnuo atitinkamos dienos neturi, terminas pasibaigia paskutinę to mėnesio dieną. Jeigu terminas pasibaigia ne darbo dieną, paskutine termino diena laikoma pirmoji po jos einanti darbo diena.

Baudžiamojo proceso įstatyme nenustatyta, kiek kartų ir kokiam maksimaliam laikui gali būti pratęstas terminas, per kurį prokuroras privalo užbaigti ikiteisminį tyrimą, nustatytas ikiteisminio tyrimo nutartimi, priimta išnagrinėjus įtariamojo, jo atstovo ar gynėjo skundą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo. Sprendžiant termino pratęsimo klausimą, atsižvelgiama į tai, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliekamas per kuo trumpiausius terminus (BPK 176 straipsnio 1 dalis) ir įvertinamos priežastys, dėl kurių ikiteisminis tyrimas nebuvo baigtas per anksčiau ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytą terminą. Jeigu nustatoma, kad ikiteisminis tyrimas nebuvo baigtas dėl objektyvių priežasčių (neįvykdytas prašymas užsienio valstybių įstaigoms atlikti proceso veiksmus, neatliktos ekspertizės, negautos specialistų išvados ir pan.), ikiteisminio tyrimo terminas turėtų būti pratęstas, jeigu tokių priežasčių nenustatoma – ikiteisminis tyrimas nutraukiamas dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės (BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktas).

Vilniaus apygardos teismo 2008 m. sausio 31d. nutartyje nurodyta, kad 2007 m. gruodžio 28 d. nutartimi Vilniaus m. 2 apylinkės teismas patenkino Generalinės prokuratūros prokuroro prašymą dėl termino ikiteisminiam tyrimui baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-00075-04 užbaigti pratęsimo, t.y. pratęsė terminą iki 2008 m. balandžio 2 d. Nutartį motyvavo tuo, kad ikiteisminis tyrimas nebuvo baigtas per

³⁸ S. Jazukonis, P. Ancelis .Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese, *Jurisprudencija*, 2002m.,T.35.

ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytą 6 mėnesių terminą dėl objektyvių priežasčių, o būtent: ikiteisminio tyrimo sudėtingumo, bylos apimties, reikalingus atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus. Byla yra pakankamai didelės apimties, joje yra daug įtariamųjų asmenų, juolab, kad įtarimai yra pareikšti dėl labai sunkių, sunkių ir apysunkių nusikaltimų padarymo. Vien aplinkybė, kad baudžiamojoje byloje įvairioms institucijoms buvo pateikta apie 300 skundų ir pareiškimų, kurių motyvai ir argumentai nuolat kartojosi, liudija apie neprotingą nurodytų dokumentų skaičių, juolab, kad didžioji jų dalis buvo pripažinta nepagrįstais. Aukščiau nurodytos aplinkybės liudija, kad ikiteisminis tyrimas per 6 mėnesius nebuvo užbaigtas dėl objektyvių priežasčių. Todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai įpareigojo prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą iki 2008 m. balandžio 2 d. Atkreiptinas įtariamąjo dėmesys, kad šį terminą teismas nustato savo nuožiūra, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, proceso dalyvių išsakytus argumentus, o ypač į prokuroro nurodytą terminą, per kurį jis numato užbaigti ikiteisminį tyrimą.³⁹

BPK 102 straipsnis numato praleisto termino atnaujinimą. Praleistas terminas įstatymų numatytais atvejais gali būti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu arba teismo nutartimi atnaujintas. Suinteresuoto asmens prašymu sprendimo, kuris apskūstas praleidus nustatytą terminą, vykdymas gali būti sustabdytas BPK numatytais atvejais iki to laiko, kai bus išspręstas praleisto termino atnaujinimo klausimas. Kaip pavyzdį galima pamimėti 2008m. gegužės 20 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartį, kurioje teigiama, kad pareiškėja padavė prašymą atnaujinti praleistą terminą skundui paduoti dėl prokuroro nutarimo. Pareiškėja prašyme nurodo, kad prokuroro 2008m. vasario 20 d. nutarimą gavo 2008m. vasario 23 d. ir iš karto kreipėsi dėl antrinės pagalbos suteikimo į Švenčionių savivaldybę, kuri nukreipė į Vilniaus valstybinę teisinės pagalbos tarnybą. Iš pateikto skundo bei prie jo esančios medžiagos matyti, kad pareiškėja laiku kreipėsi dėl antrinės teisinės pagalbos suteikimo, rinko tam būtinus dokumentus. Todėl atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog terminas skundui paduoti buvo praleistas ne dėl pareiškėjos kaltės, todėl pareiškėjos prašymas atnaujinti praleistą terminą tenkintinas.

³⁹ 2008 m. sausio 31 d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-00075-04/2008

Pagal bendrą taisyklę, reglamentuotą BPK 64 straipsnio 1 dalyje, apskundimo terminas nenustatomas ir yra ribojamas ikiteisminio tyrimo trukme, išskyrus tuos atvejus, kai toks terminas yra nustatomas konkrečiame BPK straipsnyje.

Šiuo metu galiojančiame baudžiamojo proceso įstatyme yra numatyti penki galimi apskundimo terminai ikiteisminio tyrimo metu:

- a) 3 dienų terminas. Šis terminas yra nustatytas BPK 131 straipsnio 1 dalyje, kur nurodyta, kad prokuroras ikiteisminio tyrimo arba bylos nagrinėjimo teisme metu ne vėliau kaip per tris dienas nuo atitinkamos nutarties priėmimo turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo nepaskyrimo, jo termino nepratęsimo ar suimtojo paleidimo į laisvę;
- b) 5 dienų terminas. Toks yra numatytas, pavyzdžiui, BPK 133 straipsnio 5 dalyje reglamentuota, kad prokuroro nutarimas dėl užstato perėjimo valstybei gali būti apskųstas ikiteisminio tyrimo teisėjui, o teisėjo ar teismo nutartis – aukštesniajam teismui per penkias dienas nuo pranešimo apie tokio nutarimo ar nutarties priėmimą gavimo dienos;
- c) 7 dienų terminas numatytas BPK 440 straipsnio 2 dalyje dėl žemesniųjų teismų nutarčių apskundimo aukštesniesiems teismams;
- d) 14 dienų terminas nurodytas, pavyzdžiui, BPK 214 straipsnio 5 dalyje, kur numatyta, kad skundai dėl prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą gali būti paduodami per keturiolika dienų nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos;
- e) 20 dienų terminas nustatytas BPK 130 straipsnio 1 dalyje, kur konstatuota, jog suimtas arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo bei dėl šios kardamosios priemonės termino pratęsimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo ar šios kardamosios priemonės termino pratęsimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo dienos.

Štai tokią apskundimo ikiteisminio tyrimo metu terminų įvairovę būtų galima paaiškinti įvairių atitinkamų baudžiamojo proceso institutų specifika. Todėl galima paminėti, kad skiriantis apskundimo terminams, skiriasi ir apskundimo objektai, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju yra kitokia suvaržomų teisių svarba, taip pat gali skirtis asmenų procesinė padėtis ar jų galimybės pasiruošti bylai. Šiems veiksniams įtakos gali turėti priėjimas prie bylos medžiagos, susipažinimas su byla, teisinių žinių lygis ir kt.

Terminų skaičiavimas

Pastebėtina įvairi šių terminų skaičiavimo sistema. Pagal šiuo metu galiojanti baudžiamojo proceso įstatymą, yra numatyti du momentai, nuo kurių pradedamas skaičiuoti apskundimo terminas:

1. Nuo procesinio sprendimo priėmimo momento. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti BPK 440 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad skundas dėl apylinkės teismo nutarties paduodamas apygardos teismui, o dėl apygardos teismo nutarties – Lietuvos apeliaciniam teismui per septynias dienas nuo nutarties priėmimo dienos;
2. Nuo procesinio sprendimo nuorašo gavimo momento. Kaip pavyzdį būtų galima pateikti 214 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą normą, numatančią, kad skundai dėl prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą gali būti paduodami per keturiolika dienų nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos.

Aktualu pažymėti, jog galiojančio BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) numatyta apskundimo tvarka gana problematiška. BPK 440 straipsnio 2 dalyje numatytas atvejis, kad skundas dėl apylinkės teismo nutarties paduodamas apygardos teismui, o dėl apygardos teismo nutarties – Lietuvos apeliaciniam teismui per septynias dienas nuo nutarties priėmimo dienos. Skundas paduodamas per nutartį priėmusį teismą. Šiuo atveju labai svarbios tokios nuostatos pasekmės, kadangi skundą galima paduoti tik per septynias dienas nuo atitinkamo teismo nutarties priėmimo dienos. Tačiau šiais

laikais reikėtų įvertinti ir laiką, per kurį asmuo sugebės susipažinti su atitinkamo teismo nutartimi bei apsvarstyti galimybes dėl jos apskundimo. Tokiu būdu manytina, kad terminas turėtų būti kiek įmanoma prailgintas. Taip pat pastebėtina, jog BPK X dalyje nenumatyta apskundimo termino atnaujinimo galimybė. Žinotina, kad termino atnaujinimas galimas tik tuomet, kai tai tiesiogiai numatyta baudžiamojo proceso įstatyme, kaip tai nurodoma BPK 102 straipsnyje dėl praleisto termino atnaujinimo. Tačiau praktika klostosi priešingai – dėl svarbių priežasčių praleisti apskundimo terminai yra atnaujinami. Todėl yra siūlytina baudžiamojo proceso įstatyme numatyti, kad apskundimo terminas esant pagrindui turėtų būti atnaujinamas.

Preleistų apskundimo terminų atnaujinimas yra numatytas BPK 168 straipsnio 4 dalyje, kur nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas prokurorui, o prokuroro nutarimas – ikiteisminio tyrimo teisėjui. Jeigu prokuroras nepanaikina nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, jo sprendimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtas sprendimas skundžiamas BPK (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) X dalyje nustatyta tvarka. Skundai gali būti paduodami per septynias dienas nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos. Turintys teisę paduoti skundą asmenys, kurie dėl svarbių priežasčių praleido apskundimo terminą, turi teisę prašyti turinčio įgaliojimus nagrinėti skundą prokuroro arba ikiteisminio tyrimo teisėjo atnaujinti praleistą terminą. Prašymas atnaujinti minėtą terminą negali būti paduodamas praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams po skundžiamo sprendimo priėmimo. Toks pat termino atnaujinimo atvejis taip pat numatytas ir BPK 214 straipsnio 5 dalyje, reglamentuojančioje ikiteisminio tyrimo nutraukimą. Pastebėtina, kad atnaujinimo tvarka nėra reglamentuota, tai kiekvienu konkrečiu atveju turėtų spręsti įgaliojimus nagrinėti skundą turintis prokuroras bei ikiteisminio tyrimo teisėjas. Šiuo atveju, jei yra būtinybė, galima šaukti teismo posėdį, kad būtų patikslintos visos aplinkybės. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, kuria prašymas atnaujinti skundo padavimo terminą yra atmetamas, apskundimas logiškai sistemiškai „išplaukia“ iš BPK 64 straipsnio 6 dalies bei 65 straipsnio 1 dalies, kad tokios ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartys gali būti skundžiamos BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) nustatyta tvarka.

Galima pateikti porą pavyzdžių iš teismų praktikos, iš kurių matyti, kokius skundus teismas gauna bei kaip juos įvertina. Pirmuoju pavyzdžiu galėtų būti 2008 m. gegužės 21d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis, kurioje nustatyta, kad iš teismui pateikto skundo matyti, kad prokuroro nutarimas buvo priimtas 2008 m. balandžio 10d. tą pačią dieną nutarimo nuorašas buvo išsiųstas pareiškėjui, išaiškinant apskundimo tvarką. Pareiškėjo skundas teisme gautas 2008 m. balandžio 29d. Pareiškėjas teismui nors ir nurodo, kad nutarimo nuorašas jam buvo įteiktas nepasirašytinai, o prokuratūros siųstą voką rado pašto dėžutėje, tačiau duomenų, patvirtinančių 2008 m. balandžio 10d. prokuroro nutarimo gavimą pareiškėjas teismui nepateikė. Be to, neprašė atnaujinti praleistą apskundimo terminą. Darytina išvada, kad pareiškėjas praleido numatytą apskundimo terminą, todėl skundas atsisakytinas priimti.⁴⁰

Kitu pavyzdžiu gali būti 2008 m. gegužės 9d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis, nurodanti, kad skundas negali būti paduodamas praėjus daugiau kaip 6 mėnesiams nuo skundžiamo sprendimo priėmimo dienos. Akivaizdu, kad pareiškėjas pareiškimą dėl tų pačių faktų pateikė teismui praleidęs skundui paduoti nustatytą terminą ir nuo sprendimo priėmimo praėjo daugiau kaip 6 mėnesių laikotarpis. Nurodytos aplinkybės sudaro pagrindą atsisakyti priimti nagrinėti pareiškėjo pareiškimą. Pareiškimą taip pat atsisakytina priimti nagrinėti ir dėl tos priežasties, kad pareiškėjas nenurodo jokio konkretaus prokuroro veiksmo ar nutarimo, dėl ko nėra aiškus nagrinėjimo dalykas.⁴¹

Analizuojant Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo bylas, pastebėtina, kad pasitaikė nemažai tokių atvejų, kuomet proceso dalyviai ar asmenys, kuriems pritaikytos baudžiamojo poveikio priemonės, kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją su skundais dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų veiksmų, tačiau jau būna praleidę terminą tokiam skundui paduoti bei, paduodami skundą, neprašo to termino atnaujinti. Tokių skundų buvo apie 14 iš peržiūrėtų 70 bylų (20%). Nors, svarbu paminėti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro priimtame nutarime, kurį proceso dalyviai skundžia, visuomet

⁴⁰ 2008m. gegužės mėn. 21 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-240-806/2008

⁴¹ 2008m. gegužės mėn. 9 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-249-809/2008

nurodomas terminas, per kurį asmuo gali paduoti skundą dėl tokio ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmo ar priimto sprendimo.

4.3 Skundai dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų proceso veiksmų ir nutarimų

BPK 62 straipsnis reglamentuoja ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmų ir nutarimų apskundimą. Taigi, įtariamasis, gynėjas, nukentėjusysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, įtariamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovai bei asmenys, kuriems yra pritaikytos procesinės prievartos priemonės, gali bet kurį ikiteisminio tyrimo pareigūno atliktą proceso veiksmą arba priimtą nutarimą apskųsti prokurorui. Skundžiama turi būti tam prokurorui, kuris turi organizuoti ir vadovauti konkrečiam ikiteisminiam tyrimui. Išnagrinėjęs skundą, prokuroras priima nutartį.

Prokuroro nutarimas atmesti skundą nėra galutinis. Jei prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui. Koks prokuroras laikomas aukštesniojo prokuroru numato Prokuratūros įstatymo (2003-04-22, Žin., 2003, Nr. 42-1919) 15 straipsnis.

Pažymėtina Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008m. rugsėjo mėn. 16d. nutartis dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų. Šiuo atveju pareiškėjas nurodo, kad atliekant ikiteisminį tyrimą, vyksta psichologinis spaudimas ikiteisminio tyrimo pareigūnui reikalaujant įvairių duomenų, kurių pareigūnai nesistemina ir nesaugo. Pareiškėjas teigia, kad policijos pareigūnų veiksmai yra viršijantys tarnybinius įgaliojimus. Pareiškėjo skundas netenkinamas, kadangi pareiškėjas nepateikė nei prokuratūrai, nei teismui jokių objektyvių duomenų, patvirtinančių tyrėjos galimai nusikalstamus veiksmus. Visos pareiškėjo skunde nurodytos aplinkybės apie galimai padarytą nusikalstamą veiką vertinamos kaip jo subjektyvi nuomonė ir subjektyvūs argumentai dėl nesutikimo su policijos pareigūnės veiksmais.⁴²

BPK tiesiogiai nenumato, kad galima skųsti prokuroro nutarimą, jei skundas yra patenkinamas, tačiau pagal minėto straipsnio pateiktą konstrukciją, toks apskundimas yra galimas, pavyzdžiui, prokurorui patenkinus įtariamojo skundą, tokiu

⁴² 2008m. rugsėjo mėn. 16d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-392-806/2008

sprendimu gali būti nepatenkintas nukentėjusysis ar civilinis ieškovas – tokiu atveju pastarieji proceso dalyviai gali pateikti skundą.

Skundas paduodamas prokurorui tiesiogiai arba per ikiteisminio tyrimo pareigūną, dėl kurio proceso veiksmų ar nutarimų skundžiamasi. Skundai gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai. Jei nurodyti proceso dalyviai arba asmenys, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės, nori pateikti skundą žodžiu, turi būti surašomas protokolas. Protokolą surašo arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kurio veiksmus ar sprendimus norima apskusti, arba prokuroras, jei proceso dalyvis jam pateikia skundą. Protokole turi būti tiksliai ir aiškiai išdėstyta skundo esmė. Protokolą pasirašo pareiškėjas ir skundą priėmęs ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras.

Jei skundas paduodamas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, pastarasis gautą skundą kartu su savo paaiškinimais privalo per vieną dieną nuo skundo gavimo perduoti prokurorui. Su skundu perduodami ikiteisminio tyrimo pareigūno paaiškinimai dėl skundo. Juose turi būti pasisakyta dėl kiekvieno skunde nurodyto argumento, taip pat trumpai pakomentuota situacija (proceso veiksmo atlikimo ar sprendimo priėmimo aplinkybės), dėl kurios paduotas skundas. Jei skundas paduodamas tiesiogiai prokurorui, jis taip pat gali pareikalauti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateiktų išsamius paaiškinimus dėl skundo (BPK 64 straipsnio 3 dalis).

Skundo padavimu negalima sutrukdyti įprastai proceso eigai, užvilinti procesą - skundo padavimas iki jo išsprendimo nesustabdo skundžiamo veiksmo ar nutarimo vykdymo, nepadarо atlikto procesinio veiksmo rezultatų negaliojančiais, išskyrus atvejus, jeigu tai padaryti pripažįsta esant reikalinga pats ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras.

4.4 Skundai dėl prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų

Prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų apskundimą bendrąja tvarka numato BPK 63 straipsnis. Prokuroro proceso veiksmus ir nutarimus proceso dalyviai arba asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės, gali apskusti aukštesniajam prokurorui. Jei aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Skundas paduodamas aukštesniajam prokurorui tiesiogiai arba per prokurorą, dėl kurio veiksmų ar nutarimų skundžiamasi. Skundai gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai. Dėl žodinių skundų prokuroras surašo protokolą. Jį pasirašo pareiškėjas ir skundą priėmęs prokuroras. Skundų forma – analogiška ikiteisminio tyrimo pareigūno atliktų proceso veiksmų ir priimtų nutarimų apskundimo formai (BPK 62 straipsnis). Svarbu paminėti, kad skundų padavimo terminas nereglamentuotas.

Pavyzdžiui, 2008 m. balandžio mėn. 7 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis, kurioje aiškinama dėl apskundimo tvarkos. BPK 214 straipsnio 4 dalis reglamentuoja prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą apskundimo tvarką, kuri numato, jog prokuroro nutarimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui. Jei aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, tai aukštesniojo prokuroro nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teismas nustatė, kad pareiškėja nesilaikė įstatyme numatytos skundų nagrinėjimo tvarkos, t.y. teisėjas neturi duomenų apie tai, kad aukštesnysis prokuroras būtų išnagrinėjęs prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą pagrįstumą ir teisėtumą. Todėl pareiškėjos skundą šioje dalyje atsisakyta priimti nagrinėti.⁴³

Šiuo atveju skundo padavimas iki jo išsprendimo taip pat nesustabdo skundžiamo veiksmo ar nutarimo vykdymo, išskyrus atvejus, jeigu tai padaryti pripažįsta esant reikalinga prokuroras.

Baudžiamojo proceso įstatyme neišvardytos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarčių, kurios priimamos išnagrinėjus proceso dalyvių skundus, paduotus BPK 62 ir 63 straipsnių nustatyta tvarka, rūšys ir nereglamentuotas jų turinys. Kadangi įstatymas nenustato, kokius konkrečius sprendimus gali priimti ikiteisminio tyrimo teisėjas dėl apskųsto prokuroro nutarimo, darytina išvada, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas, išnagrinėjęs skundą dėl prokuroro nutarimo ir nustatęs pažeidimus, gali panaikinti prokuroro nutarimą. Nustačius pažeidimus, prokuroro nutarimas turi būti panaikintas dar ir dėl to, kad nei šalies BPK, nei Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas prokurorui nesuteikia teisės panaikinti arba pakeisti savo nutarimą. Ikiteisminio

⁴³ 2008m. balandžio 7 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-213-466/2008

tyrimo teisėjui panaikinus nutarimą, prokuroras privalo iš naujo svarstyti proceso dalyvio skundą, pašalinti ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje nurodytus pažeidimus ir dėl skundo priimti naują sprendimą.⁴⁴

Kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjas yra vienos iš konstitucijų valdžių – teisminės – atstovas, kuriam pavesta kontroliuoti ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro veiklą ir priimamus sprendimus, tai nagrinėdamas įtariamojo skundą dėl jam pareikšto įtarimo nepagrįstumo ar neteisėtumo, ikiteisminio tyrimo teisėjas pats negali paneigti įtarimo, tačiau turi kompetenciją savo nutartyje pripažinti, jog konkrečiu tyrimo etapu žinomi faktiniai duomenys nepagrindžia žmogui reiškiamo įtarimo arba įtarimo formuluotėje apibrėžta nusikalstamos veikos sudėtis neteislingai teisiškai kvalifikuota, ir pasiūlyti prokurorui ištaisyti šiuos procesinius trūkumus, t.y. pareikšti teisėtą, individualų, pagrįstą ir teisingą įtarimą,

Pabrėžtina, kad BPK 64 straipsnio 7 dalis nurodo, kad BPK 62 (ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmų ir nutarimų apskundimas) ir 63 (prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų apskundimas) straipsniai netaikomi tais atvejais, kuriems BPK numato kitokią, kitaip tariant specialią, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmų ar nutarimų apskundimo tvarką.

Taigi prie šios kitokios apskundimo tvarkos galima būtų priskirti šiuos atvejus:

- BPK 49 straipsnis reglamentuoja neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimą. Nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o teismo proceso metu bylą nagrinėjantis teismas, nustatę, kad gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones, turi teisę nušalinti gynėją. Tokiu atveju BPK nustatyta tvarka kviečiamas ar paskiriamas kitas gynėjas. Gynėjas ir įtariamasis prokuroro nutarimą dėl gynėjo nušalinimo gali apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėju.
- BPK 77(2) straipsnio (Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos teisminės institucijos išduoto turto ar įrodymų arešto

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2004m. vasario 26 d. konsultacija Nr. B3-314, Teismų praktika Nr.21

akto pripažinimas ir vykdymas Lietuvos Respublikoje) 8 dalyje numatyta, kad prokuroro nutarimas pripažinti turto ar įrodymų arešto aktą arba jo veiksmai vykdant turto ar įrodymų arešto aktą gali būti skundžiami ikiteisminio tyrimo teisėjui BPK nustatyta tvarka. Apie skundo padavimą, taip pat apie skundo nagrinėjimo rezultatus raštu informuojama turto ar įrodymų arešto aktą išdavusi institucija. Pastebėtina, kad skundo padavimo terminas nereglamentuotas.

- BPK 133 straipsnio (užstatas) 5 dalis nurodo, kad jei įtariamasis pažeidžia kardomąją priemonę – užstatą, jam kaip kardomoji priemonė skiriamas suėmimas, kai tam yra pagrindas, o užstatas pereina valstybei. Dėl to, kad kaip užstatas sumokėta piniginė įmoka pereina valstybei, priimamas nutarimas ar nutartis arba tai pažymima nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Prokuroro nutarimas gali būti apskūstas ikiteisminio tyrimo teisėjui.
- BPK 151 straipsnio (laikinas nuosavybės teisės apribojimas) 5 dalis, reglamentuojanti, kad asmuo, kurio nuosavybės teisė laikinai apribota, turi teisę prokuroro nutarimą apskūsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Šį skundą ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo išnagrinėti ne vėliau kaip per tris dienas nuo skundo gavimo dienos.
- BPK 168 straipsnio (atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą) 4 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas prokurorui. Skundai gali būti paduodami per septynias dienas nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos. Turintys teisę paduoti skundą asmenys, kurie dėl svarbių priežasčių praleido apskundimo terminą, turi teisę prašyti turinčio įgaliojimus nagrinėti skundą prokuroro atnaujinti praleistą terminą. Prašymas atnaujinti minėtą terminą negali būti paduodamas praėjus daugiau kaip šešioms mėnesiams po skundžiamo sprendimo priėmimo dienos.
- BPK 178 straipsnio (Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų atliekami veiksmai) 3 dalis numato, kad prokuroras, nusprendęs atsisakyti atlikti prašomus veiksmus, privalo surašyti nutarimą. Šį

nutarimą per septynias dienas nuo jo gavimo prašymą pateikęs asmuo turi teisę apskusti ikiteisminio tyrimo teisėjui.

- BPK 181 straipsnio (įtariamojo ir jo gynėjo, nukentėjusiojo ir jo atstovo teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis) 1 dalyje nurodyta, kad įtariamasis ir jo gynėjas, nukentėjusysis ir jo atstovas ikiteisminio tyrimo metu bet kuriuo momentu turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, taip pat daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus. Prašymas susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ar daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus pateikiamas prokurorui. Prokuroras turi teisę neleisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei. Atsisakydamas leisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, taip pat atsisakydamas leisti daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus, prokuroras privalo surašyti nutarimą. Šis nutarimas per septynias dienas gali būti apskustas ikiteisminio tyrimo teisėjui.
- BPK 418 straipsnio (prokuroro teisė nuspręsti užbaigti procesą baudžiamuoju įsakymu) 4 dalis numato, kad prokuroras, priėmęs sprendimą užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, privalo apie tai pranešti nukentėjusiajam. Nukentėjusysis per tris dienas nuo tokio pranešimo gavimo gali prokuroro sprendimą apskusti ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Taigi, BPK 64 straipsnio 7 dalyje vartojamą sąvoką „kitokia apskundimo tvarka“ reikėtų suprasti kaip pareigūnų, kompetetingų nagrinėti skundus, sistemą, skirtingą nuo bendros skundų nagrinėjimo tvarkos, numatytos BPK 62, 63 straipsniuose.

4.5 Skundai dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ir nutarčių

BPK 65 straipsnyje reglamentuotas ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ir nutarčių apskundimas ir skundų išsprendimas. Pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamus proceso veiksmus ir jo priimtas nutartis, išskyrus nutartis, kurios pagal BPK 64 (skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų išsprendimas) straipsnį yra neskundžiamos, prokuroras, proceso dalyviai ir asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės, gali apskusti BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) nustatyta tvarka.

Pagal Vilniaus apygardos teismo 2008 m. sausio 18 d. nutartį, kurioje nurodoma, kad iš BPK 65 straipsnio turinio matyti, kad įstatymas jame numatytiems asmenims suteikia teisę apskusti tik ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamus proceso veiksmus ir jo priimtas nutartis. Taigi, norint apskusti ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus, yra keliami du reikalavimai, t. y. ikiteisminio tyrimo teisėjas turi atlikti proceso veiksmus, o jų rezultatai ar atitinkamas sprendimas turi būti užfiksuoti nutartyje. Tik esant šioms dviem sąlygoms, gali būti paduodamas skundas bei tikrinamas skundžiamų veiksmų ir sprendimų teisėtumas bei pagrįstumas. Nagrinėjamu atveju, ikiteisminio tyrimo teisėjas atliko apklausą vadovaudamasis BPK 184 straipsnio reikalavimais. Proceso veiksmas buvo fiksuojamas protokole, jokia nutartis, kuria būtų išspręsti kokie nors klausimai, nebuvo priimta. Vien tik procesinio veiksmo atlikimas negali būti skundžiamas, kadangi to nenumato įstatymas. Todėl gynėjo skundą atsisakytina priimti ir skundas grąžintinas jį padavusiam asmeniui.⁴⁵

Pastebėtina, kaip įstatymų leidėjas iš bendrosios teisės normos formulavo specialiąją arba, atvirkščiai, iš specialiosios – bendrąją teisės normą. Šiuo atveju

⁴⁵ 2008 m. sausio 18d. Vilniaus apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-00034-07/2008

reiktų paminėti du BPK straipsnius – 64 bei 65. BPK 64 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas, priimtas šio straipsnio nustatyta tvarka, yra galutinis ir neskundžiamas, išskyrus atvejus, kai BPK numato jo apskundimo galimybę. Ir BPK 65 straipsnio 1 dalis, kur numatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamus proceso veiksmus ir jo priimtas nutartis, išskyrus nutartis, kurios pagal šio Kodekso 64 straipsnį yra neskundžiamos, prokuroras, proceso dalyviai ir asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės, gali apskųsti BPK X dalyje nustatyta tvarka. Iš esmės, galima pasakyti, kad abi šios normos pasako vieną ir tą patį dalyką – visos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartys yra skundžiamos, išskyrus tas, kurios pagal BPK 64 straipsnį yra neskundžiamos.

BPK 64 straipsnyje reglamentuota skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų proceso veiksmų ir nutarimų išsprendimo tvarka. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs skundą, per penkias dienas nuo skundo ir jam išnagrinėti reikiamos medžiagos gavimo privalo skundą išnagrinėti ir priimti nutartį. Jei skundas patenkinamas, nutartyje nurodomi —ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro padaryti pažeidimai ir pasiūloma juos pašalinti, jei skundas atmetamas, – motyvai, dėl kurių skundas pripažintas nepagrįstu ir atmetas.

Nagrinėdamas skundą, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo dokumentais ir pareikalauti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro paaiškinimų, jeigu jie nebuvo pateikti anksčiau. Ikiteisminio tyrimo teisėjui nagrinėjant skundą, gali būti rengiamas posėdis, tačiau tai nėra privaloma. Ar posėdį rengti sprendžia pats ikiteisminio tyrimo teisėjas laisva valia, kadangi įstatymų leidėjas nenumato nė vieno kriterijaus, kada ikiteisminio tyrimo teisėjas turėtų rengti tokį posėdį. Taigi, sprendimą dėl tokio posėdžio reikalingumo ikiteisminio tyrimo teisėjas turi priimti atsižvelgdamas, ar jis gali priimti teisingą sprendimą dėl skundo, remdamasis vien tik gauta rašytine medžiaga, ar tam jam reikia išklausti papildomų suinteresuotų proceso dalyvių argumentų. Jei yra rengiamas posėdis, į jį turi būti kviečiamas prokuroras, įtariamasis, įtariamojo gynėjas, skundą padavęs asmuo ir jo atstovas. Suimtas įtariamasis pristatomas ikiteisminio tyrimo teisėjui, jeigu tai būtina.

Kaip pavyzdį galima paminėti Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. rugpjūčio mėn. 1d. nutartį, kurioje nurodyta, kad pareiškėja prašė skundą dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą nagrinėti jai dalyvaujant. Pažymėtina, kad skundas dėl nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą turi būti paduodami ir nagrinėjami pagal bendrą skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų proceso veiksmų apskundimo tvarką, nustatyta BPK 62-65 straipsniuose. BPK 64 straipsnyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui nagrinėjant skundą, gali būti rengiamas posėdis. Tai yra teismo teisė, bet ne pareiga, todėl teisėja, susipažinusi su pateikta medžiaga nutarė netenkinti pareiškėjos prašymo surengti posėdį.⁴⁶

BPK įsakmiai neįpareigoja įteikti skundą padavusiam asmeniui nutarties nuorašą – numatyta, kad apie ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtą sprendimą dėl skundo turi būti tik pranešta skundą padavusiam asmeniui. Vis dėl to, bent jau tais atvejais, kai skundą padavęs asmuo prašo, jam turėtų būti įteikiamas sprendimo nuorašas. Jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas patenkina skundą, nutartis nusiunčiama ikiteisminį tyrimą atliekančiam pareigūnui ar prokurorui vykdyti.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas, priimtas 64 straipsnio nustatyta tvarka, yra galutinis ir neskundžiamas, išskyrus atvejus, kai BPK numato jo apskundimo galimybę (BPK 64 straipsnio 6 dalis). Kaip pavyzdį būtų galima paminėti 2008 m. sausio mėn. 28 d. Vilniaus Apygardos teismo nutartį, kurioje nurodoma, kad baudžiamojo proceso įstatymai numato tik du atvejus, kuomet ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimai ikiteisminio tyrimo klausimais gali būti skundžiami apygardos teismui.⁴⁷ Tai sprendimai dėl atsisakymo atlikti ikiteisminį tyrimą ir sprendimai dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Šiuo gi atveju skundžiama ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis dėl atsisakymo papildyti ikiteisminį tyrimą. Nuoroda nutartyje, kad ji gali būti skundžiama apygardos teismui, yra klaidinga ir neparemta įstatymu. Pats pareiškėjas savo skunde nesivadovauja jokia BPK norma. Kaip minėta, tokios normos ir nėra.⁴⁸

⁴⁶ 2008m. rugpjūčio mėn. 1d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-367-809/2008

⁴⁷ 2008 m. sausio mėn. 28d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1S-76-139/2008

⁴⁸ 2008 m. sausio mėn. 28d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1S-76-139/2008

Istoriniu ir įstatymų leidėjo valios aspektu dėmesį norėtųsi atkreipti į tai, kad teisinės valstybės baudžiamasis procesas siekia būti idealiu rungimosi baudžiamuoju procesu, kai ginčijamus procesinius klausimus sprendžia teisingumo institucija, viešame ir lygiomis procesinėmis galimybėmis grįstame posėdyje prieš tai išklausiusi abu procesinius priešininkus. Lietuvoje vyraujanti baudžiamojo proceso teisės doktrina neneigia, kad rungimosi principas, nors ir siauriau, bet veikia ir ikiteisminio tyrimo metu. Vadinasi, būtent šiam principui turi būti teikiamas pirmumas ir jis turi būti taikomas visiems procesiniams teisiniams santykiams, jei tik pati to santykio esmė ir efektyvumas nereikalauja šio principo atsisakyti ar apriboti jo veikimo ribas.⁴⁹ Tačiau, teisėjo dalyvavimas ikiteisminiame tyrime kelia tam tikrą grėsmę rungimosi principui. Visų pirma, pavyzdžiui, teisėjas, sankcionavęs suėmimą, savo veiksmais pripažįsta, jog pakanka duomenų kalbėti apie įtariamojo kaltumą. Vėliau tas pats teisėjas, negrinėdamas bylą iš esmės, jei nėra pakankamai įrodymų ir būtina išteisinti kaltinamąjį, privalo pripažinti savo „klaidą“, jog vykdoma kontrolė neveiksminga, „nepakankama“. Lietuvos BPK ši problema išspręsta iš dalies: BPK 38 straipsnio 2 dalis nurodo, kad teisėjas, dalyvavęs ikiteisminiame tyrime, negali nagrinėti tos pačios bylos iš esmės, bet tai nereiškia, kad jis negali nagrinėti kitos bylos iš esmės. Šiuo atveju situacija paradoksali: teisminė sistema „viena ranka uždaro kameros duris už kaltinamojo nugaros, o kita ranka pasirašo išteisinamąjį nuosprendį“⁵⁰. Iš tikrųjų to paties teismo vienas teisėjas „kaltina“, o kitas – „išteisina“, vienas teisėjas sankcionuoja suėmimą, kartu lyg patvirtindamas, kad remiantis surinkta informacija, galima kalbėti apie asmens kaltumą, o kitas teisėjas išteisindamas verčia suabejoti savo kolega, jo profesionalumu.⁵¹ Pritariant šiai nuomonei, galima pastbėti, kad išeitis labai paprasta, tačiau labai brangi valstybės išdui – turi egzistuoti dvi nepriklausomos teisminės struktūros: viena vykdo tyrimo kontrolę, kita nagrinėja bylą iš esmės.

Taip pat galima paminėti Vilniaus Apygardos teismo 2008m. spalio mėn. 31d. nutarimą, kuriame pasisakyta dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo neobjektyvumo. Vilniaus

⁴⁹ R. Merkevičius *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*, VĮ Registrų centras, 2008m.

⁵⁰ A. B. Смирнов *Модели уголовного процесса*, Альфа, 2000.

⁵¹ M. Gušauskienė. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas, *Jurisprudencija*, 2004m. T.57

apygardos teismo teisėja pastebi, kad turi būti atkreiptas ikiteisminio tyrimo teisėjo dėmesys į tai, kad nagrinėdamas skundą teisėjas negali vertinti prokuroro argumentų vadovaudamasis tiesos kriterijumi, t.y. nurodyti, kad prokuroru tiki, ar netiki. Priimdamas sprendimą, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo įvertinti jam pateiktą medžiagą ir prokuroro nutarime išdėstytą išvadą pagrįstumą, o ne tikėti prokuroro teiginiais arba jais netikėti. Ikiteisminio tyrimo teiginys, kad netikėti prokuroro argumentais nėra pagrindo, leidžia manyti, kad teisėjas neobjektyviai išnagrinėjo pareiškėjo skundą, netyrė jam pateiktos medžiagos, todėl tokia ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis yra naikintina.⁵²

BPK 64 straipsnio 6 dalyje nurodoma išimčių, t.y. atvejų, kuomet BPK numato ikiteisminio tyrimo teisėjo atliktų proceso veiksmų ar priimtų sprendimų apskundimo galimybę, galima aptikti keliuose BPK straipsniuose:

1. BPK 49 straipsnis, kuris reglamentuoja neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimą, nurodo, kad ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o teismo proceso metu bylą nagrinėjantis teismas, nustatę, kad gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones, turi teisę nušalinti gynėją. Tokiu atveju BPK 50 straipsnyje nustatyta tvarka kviečiamas ar paskiriamas kitas gynėjas. Gynėjas ir įtariamasis prokuroro nutarimą dėl gynėjo nušalinimo gali apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo skundą išnagrinėti per tris dienas. Teismo nutartį dėl gynėjo nušalinimo gynėjas ir kaltinamasis gali apskųsti žemesniųjų teismų nutarčių apskundimo aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimo nustatyta tvarka (BPK X dalis), t.y. ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis dėl gauto skundo gali būti skundžiama aukštesniajam teismui. Pastebėtina, kad skundo išnagrinėjimo tvarka skiriasi nuo BPK 64 straipsnyje reglamentuotos bendrosios skundo išnagrinėjimo tvarkos. Šiuo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjui skiriamas 3 dienų terminas skundui išnagrinėti, tuo

⁵² 2008 m. spalio mėn. 31d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1S-863-303/2008

tarpu BPK 64 straipsnis skundai išnagrinėti numato net 5 dienų terminą;

2. BPK 133 straipsnio (dėl užstato perėjimo valstybei) 5 dalis, kurioje minima, kad dėl to, kad kaip užstatas sumokėta piniginė įmoka pereina valstybei, priimamas nutarimas ar nutartis arba tai pažymima nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Prokuroro nutarimas gali būti apskustas ikiteisminio tyrimo teisėjui, o teisėjo ar teismo nutartis – aukštesniajam teismui per penkias dienas nuo pranešimo apie tokio nutarimo ar nutarties priėmimą gavimo dienos.
3. BPK 151 straipsnis (dėl laikinojo nuosavybės teisės apribojimo) 5 dalis numato, kad skundą dėl prokuroro nutarimo, gautą iš asmens, kurio nuosavybės teisė laikinai apribota, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo išnagrinėti ne vėliau kaip per tris dienas nuo jo gavimo dienos. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis skundžiama aukštesniajam teismui, o šio teismo priimta nutartis yra galutinė ir neskundžiama.
4. BPK 168 straipsnio (atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą) 4 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti skundžiamas prokurorui, o prokuroro nutarimas – ikiteisminio tyrimo teisėjui. Jeigu prokuroras nepanaikina nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, jo sprendimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtas sprendimas skundžiamas BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) nustatyta tvarka. Skundai gali būti paduodami per septynias dienas nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos. Pastebėtina, kad šiuo atveju atsiskleidžia visa pilnoji apskundimo sistema – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas skundžiamas prokurorui, prokuroro nutarimas – ikiteisminio tyrimo teisėjui, o šio priimta nutartis dėl gautojo skundo dar yra skundžiama aukštesniajam teismui.
5. BPK 214 straipsnis (ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarka) reagentuoja tam tikrus įstatyme numatytus atvejus, kuomet

prokuroras savo nutarimu gali nutraukti ikiteisminį tyrimą. Taip pat išskiriami atvejai, kai ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Dėl to prokuroro priimtas nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui. Jei aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl skundo, taip pat ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo gali būti skundžiami BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) nustatyta tvarka.

Visos kitos ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtos nutartys, priimtos nagrinėjant skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro proceso veiksmų bei priimtų nutarimų BPK 64 straipsnyje nustatyta tvarka, yra neskundžiamos. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti BPK 217 straipsnio (nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimo tvarka) 5 dalį, kurioje nurodyta, kad apie ikiteisminio tyrimo atnaujinimą pranešama įtariamajam, jo atstovui, gynėjui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui bei jų atstovams. Šie asmenys turi teisę apskusti sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo atnaujinimo. Skundai paduodami ir nagrinėjami šio Kodekso 63, 64 ir 65 straipsniuose nustatyta tvarka. Tuo tarpu visi ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimai, priimti kitokia, specialia tvarka, yra skundžiami. Be to, visos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartys, tiesiogiai nesusijusios su skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų proceso veiksmų bei priimtų nutarimų nagrinėjimu, priimtos nagrinėjant dalyvių pareiškimus, pavyzdžiui dėl prokuroro nušalinimo, yra skundžiamos.

BPK 65 straipsnis, numatantis ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ir nutarčių apskundimą ir skundų išsprendimą, nurodo, kad BPK 65 straipsnio nuostatos netaikomos, kai BPK numato kitokią ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ar nutarčių apskundimo tvarką. Tokiu būdu galima būtų priskirti tokius įstatymo leidėjo numatytus atvejus:

1. BPK 130 straipsnio (suimtojo arba jo gynėjo teisė apskūsti nutartį paskirti suėmimą arba nutartį pratęsti suėmimo terminą) 1 dalis numato, kad suimtas arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo bei dėl šios kardomosios priemonės termino pratęsimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo ar šios kardomosios priemonės termino pratęsimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Skundas paduodamas per suėmimą paskyrusį ar jo terminą pratęsusį teismą, o šis privalo nedelsdamas perduoti skundą aukštesniajam teismui. Aukštesniojo teismo teisėjas privalo išnagrinėti skundą ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Skundai dėl suėmimo paskyrimo nagrinėti rengiamas posėdis, į jį šaukiami suimtas ir gynėjas ar vien tik gynėjas. Prokuroro dalyvavimas tokiaame posėdyje būtinas;
2. BPK 131 straipsnio (prokuroro teisė apskūsti teisėjo nutartį) 1 dalyje nurodyta, kad prokuroras ikiteisminio tyrimo arba bylos nagrinėjimo teisme metu ne vėliau kaip per tris dienas nuo atitinkamos nutarties priėmimo turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo nepaskyrimo arba suimtojo paleidimo į laisvę, arba suėmimo termino nepratęsimo. Skundas paduodamas per suėmimo nepaskyrusį, suimtąjį paleidusį arba suėmimo termino nepratęsusį teismą, o šis privalo nedelsdamas perduoti skundą aukštesniajam teismui. Aukštesniojo teismo teisėjas privalo išnagrinėti skundą ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Skundai taip pat nagrinėti rengiamas posėdis, į jį šaukiami įtariamasis ar kaltinamasis ir gynėjas. Šių asmenų neatvykimas netrukdo teismui nagrinėti skundą. Prokuroro dalyvavimas tokiaame posėdyje būtinas;
3. BPK 157 straipsnio (laikinas nušalinimas nuo pareigų ar laikinas teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymas) 3 dalis reglamentuoja, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį laikinai nušalinti įtariamąjį nuo pareigų ar laikinai sustabdyti teisę užsiimti tam tikra veikla, taip pat nutartį pratęsti šios priemonės taikymo terminą per penkias dienas nuo

nutarties paskelbimo įtariamajam dienos įtariamasis ar jo gynėjas gali apskusti aukštesniajam teismui. Šio teismo priimta nutartis yra galutinė ir neskundžiama;

4. BPK 164 straipsnio (teisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nurodymų nevykdantiems asmenims taikomos prievartos priemonės) 4 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo ar bylą nagrinėjančio teismo nutartį paskirti baudą ar areštą nubaustas asmuo per septynias dienas nuo nutarties nuorašo gavimo gali apskusti nutartį priėmusiam ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui prašydamas paskirtą baudą ar areštą panaikinti arba baudos ar arešto trukmę sumažinti. Toks skundas nagrinėjamas teismo posėdyje, jei apie tai yra pranešta skundą padavusiam asmeniui. Dėl skundo priimta nutartis gali būti skundžiama aukštesniajam teismui BPK X dalyje (žemesniųjų teismų nutarčių apskundimas aukštesniesiems teismams ir skundų nagrinėjimas) nustatyta tvarka;
5. BPK 214 straipsnio (ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarka) 5 dalis numato, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas gali būti skundžiamas aukštesniajam teismui. Skundai dėl prokuroro nutarimo gali būti paduodami per keturiolika dienų nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos;
6. BPK 389 straipsnio (laikinos procesinės prievartos priemonės, taikomos juridiniam asmeniui) 8 dalis nurodo, kad juridinio asmens atstovas ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis laikinai sustabdyti juridinio asmens veiklą ar laikinai apriboti juridinio asmens veiklą gali apskusti aukštesniajam teismui per penkias dienas nuo paskelbimo apie nutarties priėmimą dienos.

Taigi BPK 65 straipsnio 2 dalyje vartojamą sąvoką „kitokia apskundimo tvarka“ reikėtų suprasti tiek kaip institucijų, kompetetingų nagrinėti skundus, sistemą, skirtingą nuo bendros skundų nagrinėjimo schemos, numatytos BPK 65 straipsnio 1 dalyje ir BPK X dalyje, tiek apskundimo terminus, kurie skiriasi nuo šių normų reglamentuoto termino.

Išvados

1. Baudžiamajame procese išskiriami trys ikiteisminio tyrimo subjektai: ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras bei ikiteisminio tyrimo teisėjas. Prokurorui priklauso vadovavimo ir kontrolės funkcija, ikiteisminio tyrimo įstaigos darbuotojui – vykdymo funkcija, tuo tarpu ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmai privalo užtikrinti tyrimo teisėtumo kontrolės funkciją, kurią įgyvendina nagrinėjant proceso dalyvių bei asmenų, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės, skundus;
2. Teisė paduoti skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar ikiteisminio tyrimo teisėjų proceso veiksmų ar priimamų sprendimų yra proceso subjektų, turinčių baudžiamojoje byloje savarankišką interesą, pagrindinė garantija, kad visi ikiteisminio tyrimo stadijos veiksmai būtų atliekami ir sprendimai būtų priimami laikantis baudžiamojo proceso įstatyme nustatytos tvarkos;
3. Baudžiamojo proceso įstatymas prokurorui, proceso dalyviams, t.y. įtariamajam, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui, įtariamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovui ir gynėjui bei asmenims, kuriems pritaikytos procesinės prievartos priemonės, įtvirtina teisę skųsti ikiteisminio tyrimo subjektų proceso veiksmus bei priimtus sprendimus ikiteisminio tyrimo metu;
4. Ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmai bei priimti nutarimai skundžiami prokurorui, o šio valstybės pareigūno priimtas nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui. Tuo tarpu prokuroro proceso veiksmai bei priimti nutarimai gali būti skundžiami aukštesniajam prokurorui ir ikiteisminio tyrimo teisėjui, kaip apeliacinė instancija;
5. Ikiteisminio tyrimo teisėjui baudžiamojo proceso įstatymas numatė kiek kitokią jo atliktų proceso veiksmų bei priimtų nutarčių apskundimo tvarką.

Bendroji apskundimo ikiteisminio tyrimo metu tvarka numato, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo priimta nutartis yra galutinė ir neskundžiama, tačiau tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas numatė specialią kai kurių ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmų ir priimtų nutarčių apskundimo tvarką;

6. Pažymėtina, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi išnagrinėti skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro nutarimų, paduotus, kol vyksta ikiteisminis tyrimas. Prokurorai neturėtų priimti sprendimo dėl ikiteisminio tyrimo užbaigimo, kol nustatyta tvarka neišnagrinėti proceso dalyvių paduoti skundai dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų. Skundai dėl prokuroro nutarimų, paduoti po to, kai ikiteisminis tyrimas baigtas ir byla perduota į teismą, perduodami nagrinėjančiam bylą teisėjui;
7. Pagal bendrąją taisyklę, nustatytą BPK 64 straipsnio 1 dalyje, apskundimo terminas yra nenustatomas ir ribojamas ikiteisminio tyrimo trukme, išskyrus tuos atvejus, kuomet toks terminas yra nustatomas konkrečioje baudžiamojo proceso įstatymo nuostatoje;

Santrauka

2007 m. birželio mėn. 28d. priimtas įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 62, 63, 64, 65 bei kitų straipsnių pakeitimo bei papildymo. Priėmus šį įstatymą iš esmės pasikeitė ir visas baudžiamojo proceso kodekso trečiojo skyriaus penktasis skirsnis - apskundimas ikiteisminio tyrimo metu, kuriame reglamentuota bendroji apskundimo ikiteisminio tyrimo metu tvarka. Įstatymų leidėjas šiame skirsnyje įtvirtino dvipakopę apskundimo sistemą, t.y. proceso dalyvis ar asmuo, kuriam pritaikytos procesinės prievartos priemonės, turi galimybę skundą paduoti dviem instancijom. Ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmus ir priimtus nutarimus pirma apskūsti ikiteisminį tyrimą kontroliuojančiam ir jam vadovaujančiam prokurorui, o pastarojo sprendimus dėl skundo – aukštesniajam prokurorui. Panaši situacija yra ir su prokuroro proceso veiksmų ir priimtų nutarimų apskundimu, t.y. pirma jie turi būti skundžiami aukštesniajam prokurorui, o pastarojo sprendimai dėl skundo – ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tuo tarpu ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmai gali būti skundžiami tik aukštesniajam teismui. BPK numatyti net penki galimi ikiteisminio tyrimo subjektų proceso veiksmų bei priimtų sprendimų apskundimo terminai, skaičiuojant juos tai nuo sprendimo priėmimo momento, tai nuo sprendimo nuorašo gavimo momento. Taip pat pažymėtina, kad nors BPK 64 straipsnyje reglamentuota skundų nagrinėjimo tvarka ikiteisminio tyrimo metu, šio straipsnio nuostatos taikomos ir tais atvejais, kai yra atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą arba kai ikiteisminis tyrimas yra baigtas.

Summary

The law replacing and amending articles 62, 63, 64, 65 and other articles of the Penal process code of the Republic of Lithuania was enacted on June 28th, 2007. After this amendment the whole third section of chapter five of penal process code – appeal procedure during pretrial investigation, where general appeal procedure during pretrial investigation is regulated - has undergone material changes. Two-tier appeal system has been introduced by the legislator: participant of the procedure or a person to whom procedural coercive measures have been applied has a right to make an appeal in two instances. First the public prosecutor investigates the appealed decisions of the pretrial investigation officer. And the higher ranking public prosecutor investigates the appeals on the actions of public prosecutor. The same situation exists with the decisions of the public prosecutor – first the higher ranking public prosecutor investigates the appealed decisions of the public prosecutor, and pretrial judge investigates the latter appeals. Meanwhile, the decisions of the pretrial judge can be appealed to the higher court. There are five terms of appeals of the pretrial process subjects in the penal process code. It should be also mentioned that though article 64 of the penal procedure code regulates the examination procedure of appeals during the pretrial process, the same provisions are applied in the situations when pretrial process is refused or when it is complete.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014;
2. Baudžiamojo proceso kodeksas. 2002, Nr.IX-785// *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41⁽¹⁾, 77⁽²⁾, 80⁽¹⁾, 374⁽¹⁾, 374⁽²⁾, 412⁽¹⁾ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1236//*Valstybės žinios*;
4. Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas,1994, Nr. I-599// *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1919;
5. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo 2004 m. liepos 16 d. Nr. V-347;
6. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Lietuvos prokurorų etikos kodekso patvirtinimo 2004 m. balandžio 30 d. Nr. I-68;
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį

tyrimą ir jam vadovaujant, 2008 m. birželio 19 d. Nr. I-86 pakeitimo.

Specialioji literatūra

1. J.Prapiestis *Namų advokatas*, TIC, Vilnius, 2002m.;
2. P.Danisevičius, M.Kazlauskas, E.Palskys. *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. 1978, Vilnius, „Mintis“;
3. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. 1 knyga. V., 2003;
4. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. 2 knyga. V., 2003;
5. V.Kukaitis *Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese*, Teisė, 2006m., Nr. 60;
6. R.Merkevičius *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*, VĮ Registrų centras, 2008m;
7. *Уголовно- процессуальное право: учебник*. Юристы, Москва, 1997;
8. J.Pradel *Lyginamoji baudžiamoji teisė*, Eugrimas, 2001;
9. A.Panomariovas Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai diskusiniai aspektai, *Jurisprudencija*, 2004m., T.59;
10. G.Bužinskas. Laikas ir terminai. Lietuvos teisės tradicijos:mokslinės konferencijos medžiaga, *Justitia*, 1997m.;
11. S.Jazukonis, P.Ancelis. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese, *Jurisprudencija*, 2002m.,T.35;
12. M.Gušauskienė. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas, *Jurisprudencija*, 2004m. T.57;
13. A.B.Смирнов *Модели уголовного процесса*, Альфа, 2000;
14. [http://www.eurojustice.com/member_states/lithuania/country_report/2822/The Relation between the Public Prosecutor and the Police](http://www.eurojustice.com/member_states/lithuania/country_report/2822/The%20Relation%20between%20the%20Public%20Prosecutor%20and%20the%20Police);
15. <http://www.vaateismas.lt/index.php/lt/38346/>

Praktinė medžiaga

1. 2008 m. sausio mėn. 18d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-00034-07/2008;
2. 2008m. sausio mėn. 21d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-89/2008;
3. 2008m. sausio mėn. 28d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1S-76-139/2008;
4. 2008 m. sausio 31 d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-00075-04/2008;
5. 2008m. vasario mėn. 6d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-190/2008
6. 2004m. vasario mėn. 26 d.Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo konsultacija Nr. B3-314, Teismų praktika Nr.21;
7. 2008m. balandžio mėn. 7 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-213-466/2008;
8. 2008m. gegužės mėn. 9 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-249-809/2008;
9. 2008m. gegužės mėn. 12 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-232-118/2008;
10. 2004m. gegužės mėn. 13d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas;
11. 2008m. gegužės mėn. 21 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-240-806/2008;
12. 2008m. gegužės mėn. 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-233-809/2008;
13. 2008m. gegužės mėn. 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-247-809/2008;

14. 2008m. rugpjūčio mėn. 1d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-367-809/2008;
15. 2008m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-358-466/2008;
16. 2008m. rugpjūčio mėn. 20d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-366-118/2008;
17. 2008m. rugsėjo mėn. 5d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-373-809/2008;
18. 2008m. rugsėjo mėn. 16d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-392-806/2008;
19. 2008m. rugsėjo mėn. 19 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis Nr. ITS-398-806/2008;
20. 2008m. rugsėjo mėn. 23 d. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo nutartis byloje Nr. ITS-396-809/2008;
21. 2008m. spalio mėn. 31d. Vilniaus Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1S-863-303/2008.